

Maart 1993, 12e jaargang Nummer 111

Samenlevingsopbouw

Scholingsproject
Woonwagenjongeren
Amstelveen

Participatief
actie-onderzoek een
veldbericht

Panel reikt prijzen uit

- + 3. Scholingsproject Woonwagenjongeren Amstelveen, door Hanneke Engelsman.
- + 4. Het Platteland; voordelen en beperkingen, door Jos Jansen.
- + 8. Bewonersenquête naar kwaliteit verhuurders, *Woonbond*.
- + 9. Participatief actie-onderzoek in Latijns Amerika, door Dirk Jan Haitsma, *LOCO*.
- + 11. Het stadsverhalenforum, waar gebeurd, door Greet Hettinga en Wouter van de Kolk (*KvK*).
- + 13. Voortgezette Opleiding Opbouwwerk start weer in augustus.
- + 14. Kijk naar je eigen..., *MBO-college Drachten*.
- + 15. JE MAINTIENDRAI.
- + 16. Panel Toetsing Jaarverslagen reikt prijzen uit.
- + 17. De glans van de eenvoud, door Herman van Run.
- + 21. Wijk in het nieuws, *Trouw*.
- + 23. alleenstaande Marokkaanse vrouwen in Nederland.
- + 24. Nieuwe voorzitter LCO.
- + 25. Participatief actie-onderzoek en scholing, recensie Lambert Mulder.
- + 28. Dwars research, Wilma Schakenraad, Ad Raspe, *N/MO*.
- + 32. KIOSK
- + 35. Kwaliteitspanels
- + 36. Financiële ondersteuning bestrijding criminaliteit.

Het voorliggende nummer is de eerste MO 'nieuwe stijl': **MO/Samenlevingsopbouw**. Volgens een nieuwe opzet, gevuld met een aantal regelmatig terugkerende rubrieken. In '**Je maintiendrai**' bijt parlementariër Berry Esselink de spits af. In '**Aan zet**' een rubriek die wordt gevuld met columns vanuit zelforganisaties is mw. Andela-Baur van de Unie van Katholieke ouderenbonden het eerst aan de beurt. In '**Raakvlakken**' ventileert Piet Vreeswijk van de Gehandicaptenraad het een en ander naar aanleiding van de decentralisatie van de AAW. Centraal in deze MO echter, staat de aandacht voor de ontwikkeling van de opleiding en het beroep van opbouwwerkers. Om duidelijk te maken dat opbouwwerk nadrukkelijk zwaartepunt blijft in de nieuwe, verruimde opzet van MO leek het de redactie een goed idee om het verslag van het in september gehouden symposium van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden in dit eerste nummer op te nemen. Wij hopen dat MO/Samenlevingsopbouw bij u in de smaak valt.

De redactie.

Colofon

MO/Samenlevings opbouw is een vakblad van, voor en over de samenlevings- en opbouwwerkpraktijk. Het verschijnt tenminste tien maal per jaar; zes gewone en vier themanummers.

Samenstelling en redactie: Fenny Gerrits (eindredactie), Greet Hettinga, Wil van de Leur en Kees Stuurup.

Administratieve ondersteuning: Sonja Swarts, Patty Schellekens en John Struiken.

Illustratie omslag: de Beurs van Berlage (foto: Beurs van Berlage).

DTP: John Struiken.

Omslag en druk: Stimio, Meteren.

De jaarabonnementsprijs bedraagt f 67,50 voor het eerste en f 62,50 voor het tweede en verdere abonnementen. Losse nummers kosten f 12,50. (Prijzen exclusief portokosten.)

Opzegging van abonnementen dient schriftelijk vóór 1 december te geschieden. ISSN: 0929-2187.

Redactie en administratie: Prinsegracht 51, 2512 EX, Den Haag, Telefoon: 070-3804431, faxnummer: 3809973.

 Een uitgave van het Landelijk Centrum Opbouwwerk.

Scholingsproject

Woonwagenjongeren Amstelveen

door Hanneke Engelsman

In Amstelveen liep van augustus 1989 tot eind 1992 een project voor woonwagenjongeren. Dit project is destijds begonnen als een experiment voor drie jaar. Doel van het project: in de Amstelveense woonwagengemeenschap een reguliere scholingstraditie vestigen. Enerzijds gericht op de overgang van basis - naar vervolgonderwijs, anderzijds gericht op de wat oudere niet meer leerplichtige jongeren tot 23 jaar. Er kan gesteld worden dat de resultaten heel be- moedigend zijn.

Bij aanvang van het project ging geen enkel kind dat in een woonwagen woont na het basisonderwijs naar het vervolgonderwijs. Aantal- len? We spreken over zo'n 40 gezinnen en over 10 tot 15 kinderen in de leeftijdscategorie van 12 tot 17 jaar.

Nu maken alle kinderen de stap naar het vervolgonderwijs. Bij de meisjes is de uitval na twee jaar vervolgonderwijs nog immer aanzienlijk. Bij de jongens is er geen uitval. Doordat de pubers nu naar school gaan is het voor de niet-meer-leerplichtige jongeren iets minder moeilijk om de stap naar cursussen en deeltijdopleidingen te zetten. Het gaat dan over aparte cursussen via de basiseducatie en aangepaste leertrajecten via het kort middelbaar beroeps onderwijs.

In de eind-evaluatie van het Scholingsproject wordt beschreven hoe een aantal processen rond scholing zich anders en minder vanzelfsprekend afspeelen dan wij normaliter bij 'burgerkinderen' gewend zijn.

Er is veel ervaring opgedaan met zaken die wezenlijk anders lopen. Het zou zonde zijn als men met deze ervaring niet zijn voordeel zou doen.

De drie projectjaren zijn een periode van vallen en opstaan geweest, waarin eufonie en hevige teleurstel-

lingen elkaar dagelijks aflosten, dat nog steeds doen en dat nog wel een paar jaar zullen blijven doen, omdat er nog wel enige tijd 'rente' betaald moet worden over een in het verleden verwaarloosde doelgroep.

Opbouwwerk

Het Opbouwwerk Amstelveen heeft het experiment drie jaar geleden geïnitieerd en uiteindelijk met subsidie van het ministerie van WVC en van de gemeente Amstelveen uitgevoerd. Het experiment is geslaagd, het project is afgelopen, maar de werkwijze die ontwikkeld is binnen het project, wordt overgenomen door de gemeente Amstelveen. De opgedane kennis en ervaringen blijven in de toekomst beschikbaar en worden structureel aangewend. Op deze manier wordt het scholen van woonwagenjongeren een verantwoordelijkheid die breed gedragen wordt en niet afhankelijk van een persoon binnen een instelling voor opbouwwerk. Dit is een resultaat waar bij aanvang van het project wel op gehoopt werd, maar waar we toch niet van durfden dromen. De werkwijze bestond eruit om alle betrokkenen, zowel de doelgroep als onderwijs- en overheidsinstan- ties te wijzen op hun verantwoorde-

lijkheden en er achteraan zitten dat men ook zijn of haar verantwoorde- lijkheid neemt. Vanwege de relatief kleine groep, was het in het verleden goed mogelijk om verantwoorde- lijkheid uit de weg te gaan, want de doelgroep ervoer geen proble- men en instanties werden er niet op aangesproken. Doordat binnen het project communicatie-lijnen kort werden gehouden en mensen aange- zet werden tot actie, was het niet meer mogelijk om alles op zijn be- loof te laten. De maatschappelijk begeleider functioneerde als inter- mediair tussen doelgroep en instan- ties en zag erop toe dat mensen hun verantwoordelijkheid namen.

Het proces is nog niet afgelopen. Het probleemloos volgen van onder- wijs zonder ondersteuning, door woonwagenjongeren is nog niet aan de orde. Wel zal het accent van de ondersteuning in de komende jaren iets anders komen te liggen. Tegelij- kertijd met het proces dat het naar school gaan steeds vanzelfspreken- der wordt, komt een nieuw proces op gang: Het zoeken naar en het verrichten van reguliere arbeid, waar min of meer dezelfde proble- men bij op kunnen treden als bij scholing het geval is.

Voor belangstellenden is de **Eindevaluatie Scholingsproject Woonwagenjongeren Amstelveen te verkrijgen bij: Opbouwwerk Amstelveen, Dorpstraat 34, 1182 JE Amstelveen. Telefoon: 020- 6451614. Kosten: F 7,50.**

□

Het platteland; voordelen en beperkingen

door Jos Janssen

Toen ik enkele jaren geleden een huis wilde kopen kreeg ik van de makelaar een formulier mee om mijn woonwensen te formuleren. Tot dan had ik alleen nog maar naar wat huizen gekeken.

Zodoende kwam ik erachter dat ik een "apart" huis wilde; iets met karakter. Met een vrij en landschappelijk mooi uitzicht (bos, water, weiland, heuvels). Een schoon milieu, geen geluidsoverlast en weinig drukte zodat je niet overal in de rij hoeft te staan. En tenslotte ook nog in het centrum van Amsterdam, waar ik toen werkzaam was.

Dichtbij allerlei voorzieningen, veel uitgaansmogelijkheden en, indien nodig, voldoende werkgelegenheid in de buurt zonder verhuisnoodzaak. Tja, en dan moet je gaan strepen; prioriteiten bepalen.

Voordelen van het platteland

Wat mij opvalt in de overigens schaarse literatuur over de opvattingen van plattelanders over hun woon- en werksituatie is dat men over het algemeen behoorlijk tevreden is¹. Vaak heeft men een duidelijke, bewuste, keuze gemaakt om in een kleine kern (op het platteland) te gaan wonen. Of men woont er al geruime tijd en wil eigenlijk niet weg. De voordelen wegen zwaarder dan de nadelen.

De voordelen betreffen vooral de woning, de woonomgeving en het sociale klimaat.

a. De woning

Kleine kernen bieden vaak goedkopere woningen dan de verstedelijkte gebieden. Bovendien is er in landelijke gebieden sprake van een redelijk ontspannen woningmarkt (redelijke afstemming van vraag en aanbod) en hebben starters een relatief gunstige positie op de "rurale" woningmarkt². Vaak blijkt de woning zelf een belangrijke beweegreden voor mensen om zich in kleine kernen te vestigen. Er zijn weinig flats en veel eengezinswoningen met tuin.

b. De woonomgeving.

Een belangrijk voordeel van de

woonomgeving is de ruimte die geboden wordt (niet op elkaar gepakt, minder of geen overlast van buren) en een vaak mooie omgeving. Rust, ruimte, bos, water, weilanden/velden, groen, schoner milieu (met uitzondering dan van de verzuring van de grond), minder lawaai (overlast), minder stank, goede mogelijkheden om in de onmiddellijke omgeving (in de natuur) te recreëren.

c. Sociaal klimaat

Opvallend is dat nogal wat plattelandbewoners helemaal niet zo zwaar tilt aan het aanwezig zijn van diverse voorzieningen in het dorp zoals een winkel, postkantoor, bibliotheek e.d.

Meer persoonlijke en sociale binding doordat men bij een gemeenschap hoort (dit in tegenstelling tot verzakelijking, individualisering, verharding). Men leeft minder langs elkaar heen, voelt zich meer betrokken bij de buurt of het dorp en er is minder criminaliteit. De dorpsbinding, het lokaal bewustzijn en het gevoel van collectieve identiteit verschillen natuurlijk van dorp tot dorp. Maar in principe is in elk dorp die potentie aanwezig. Essentieel voor een goed sociaal klimaat is vaak de aanwezigheid van "ontmoetingsplaatsen" (die men als "eigen" beschouwt) zoals met name café/buurthuis, basisschool, verenigingen (sport, cultuur, dorpsbeleg). En in afnemende mate de kerk of de plaatselijke kruidenier. De aanwezigheid van deze voorzieningen in combinatie met het bezit van een auto en vrieskist maakt de situatie in kleine kernen "goed leefbaar".

Knelpunten

In sommige plattelandregio's doen zich echter problematische situaties voor, met name voor bepaalde categorieën bewoners. Zo vormen de bereikbaarheid van voorzieningen en het relatief schaarse, en soms zelfs geheel afwezige, openbaar vervoer een probleem voor minder (auto)mobiele bewoners (m.n. ouderen en (schoolgaande)jongeren). Een ander belangrijk aandachtspunt is het tekort aan werkgelegenheid en economische bedrijvigheid. (Een probleem dat zich overigens ook in grote steden voordoet). Slechts in enkele plattelandregio's (m.n. in delen van Friesland en Groningen) is de werkgelegenheidssituatie beduidend slechter dan het landelijk gemiddelde³.

Verschuiven plattelandregio's (met name in het noorden van het land) hebben te maken met een zogenaamde negatieve spiraal. De werkgelegenheid neemt af (schaalvergroting, teruggang van de werkgelegenheid in de landbouw waar traditioneel veel mensen werk vonden en te weinig perspectief in de dienstverlenende sectoren), de koopkracht neemt af, mensen trekken om economische redenen weg uit kleine (platteland)kernen, er worden minder woningen gebouwd, de bestaande woningvoorraad wordt minder goed onderhouden (achterstallig onderhoud) en woningen (ook boerderijen) komen leeg te staan. Daardoor wordt het draagvlak voor allerlei voorzieningen (waaronder basisschool en winkels) steeds geringer en dreigen deze te verdwijnen of zijn al verdwenen. Veel kleine kernen zijn daardoor aangewezen op grotere, centrale kernen of steden in de omgeving (de zogenaamde "uitsortering van functies"). Demografisch gezien gaat de ontgroening en vergrijzing sneller dan het landelijk gemiddelde⁴.

Het is belangrijk om te onderkennen dat veel van deze processen het gevolg zijn van de dominantie van de economische sector in het maatschappelijk leven. Een dergelijke dominantie doet zich ook voor in grote(re) steden. Evenwel zijn de gevolgen daar vaak minder ingrijpend omdat er alternatieven voor in

de plaats komen. Zo zijn in veel grote steden bv. ook bakkers, slagers, groenteboeren en kruideniers verdwenen om redenen van economische schaalvergroting. Daarvoor in de plaats echter zijn (grote) supermarkten gekomen die over het algemeen goed bereikbaar zijn (ook zonder eigen auto).

Die dominantie van het economisch denken valt op velerlei gebied waar te nemen. Niet in de laatste plaats in het overheidsbeleid. De meeste aandacht is gericht op de gebieden met de grootste economische potenties. Aandacht voor andere gebieden is er slechts wanneer daar sociaal onaanvaardbare situaties (dreigen te) ontstaan. Voor gebieden die niet op eigen kracht de leefbaarheid in stand kunnen houden dreigt er een vicieuze cirkel te ontstaan.

Ontwikkelingen op rijksniveau

Mijns inziens ontbreekt het op rijksniveau aan een duidelijke visie omtrent de ontwikkeling en de toekomst van het platteland. Dat is een gemis omdat belangrijke delen van het beleid toch in Den Haag gemaakt worden (en daaruit voortvloeiend de uitgaven).

Wel zijn er enige trends waar te nemen. Zo streeft men er (van rijkswege) sinds enige tijd niet meer naar om zoveel mogelijk voorzieningen in stand te houden of te versterken. Men is overgegaan naar het bekijken van kleine kernen in regionaal perspectief waarbij men een uitsortering van functies accepteert en niet meer zozeer kijkt naar de aanwezigheid van voorzieningen (in het eigen dorp) maar veel meer naar de bereikbaarheid (in andere omliggende dorpen of de hoofdkern).

De (experimentele) regionale ontwikkelingsprojecten, om nieuw beleid te ontwikkelen, vormen een voorbeeld van dit regionale perspectief. In het RPD-rapport "Leefbaarheid Platteland" worden de volgende conclusies getrokken: "inhoudelijk is het kleine kernenbeleid in Nederland sterk gericht geweest op het wegwerken van de dagelijks ervaren leefbaarheidsproblemen in enge zin. Het gevoerde kleine kernenbeleid heeft niet in een

directe relatie gestaan met activiteiten gericht op de oorzaken van het ontstaan van die leefbaarheidsproblemen, zoals bv. het werkgelegenheidsverlies als gevolg van de herstructurering van de landbouw, de schaalvergrotings- en concentratieprocessen en de veranderingen bij de bevolking zelf, zoals dat bv. tot uiting komt in een veranderd consumentgedrag. Met name maatregelen die er op gericht zijn om de sociaal-economische en culturele levensvatbaarheid van het gebied waarin de kleine kern ligt voor de langere termijn te verzekeren hebben ontbroken".

Of met de momenteel in uitvoering zijnde regionale ontwikkelingsplannen de sociaal-economische levensvatbaarheid substantieel verbeterd kan worden blijft voorlopig een open vraag. Opvallend is dat WVC en VROM de betrokken ministeries zijn en dat bv. EZ ontbreekt.

Het provinciaal niveau

Voor de ontwikkelingen op het provinciale niveau beperk ik me tot de drie noordelijke provincies.

Provincies hebben over het algemeen de neiging om de wegen die het rijk uitzet te volgen. In Groningen lijkt de visie op die van het rijk. Sinds 1985 is er sprake van een plattelandbeleid dat zich richt op de concentratie van wonen, werken en voorzieningen.

Aanvankelijk zag het er naar uit dat Friesland en Drenthe ook een beleid zouden voeren van een meer regionale concentratie. In beide provincies is dat beleid echter gewijzigd en heeft men meer prioriteit aan de basisdorpen gegeven. Met name in Friesland is dat het geval waar men een stimuleringsbeleid voor kleine dorpen kent. Zowel in Friesland als Drenthe heeft men het provinciale beleid in het verleden bijgesteld onder invloed van de wensen van de bevolking 5).

Gemeentelijk niveau.

In het eerder genoemde RPD-rapport wordt vermeld dat "de dreiging voor de kleine kernen in plattelandgebieden zoals die in het onder-

zoeksrapport "De achterkant van verstedelijkt Nederland" is aangegeven wel wordt gevoeld, maar door geen van de gemeenten wordt aangegeven dat de huidige situatie alarmerend is of leidt tot het maken van andere keuzen. Problemen worden wel door de lokale politiek onderkend, maar men ziet geen politiek haalbare alternatieven. Door de gemeenten in beide provincies (Groningen en Friesland) wordt aangegeven dat het kleine kernenbeleid niet heeft geleid tot een structurele oplossing van de problematiek.

De afgelopen jaren zijn er wel in verschillende plattelandsgemeenten initiatieven geweest om de leefbaarheid te verhogen.

Volgens objectieve sociale indicatoren

is de leefbaarheid in kleine kernen op het platteland niet groot 6). Uit een Leefsituatie-onderzoek uit 1980 van het CBS echter blijkt dat het **subjectief welbevinden** (onder andere de ervaren gezondheid, positieve en negatieve stemmingen ten aanzien van de leefomgeving; sociale binding en sociale isolatie) in kleine kernen vaak groter is dan bv. in grotere steden. Echter op het echte platteland voelen mensen zich vaak het beste (met uitzondering van het punt sociale isolatie). De leefbaarheid zou dus wel eens positiever kunnen zijn dan men op grond van de ontbrekende objectieve voorzieningen aan zou nemen. (En wellicht ook redenerend vanuit randstedelijke of Haase normen en vooronderstellingen).

Gedegen cijfermateriaal om een goed beeld van de leefbaarheid (in ruimste zin) in kleine dorpen op het platteland te krijgen is echter niet voorhanden. Dat is zeker een leemte die opgevuld zou moeten worden.

Noten.

- 1). Leefbaarheid Platteland. Rijksplanningologische Dienst. De leefbaarheidsplannen in de gemeente Beilen. Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting.
- 2). De achterkant van verstedelijkt Nederland. P.P.P. Huigen en M.C.H.M. van der Velden.

Woonoverlast, wat doe je er aan

Wat kan er worden gedaan aan overlast in de buurt.

"Kiezen of Delen" is een marktonderzoek naar de juridische mogelijkheden en naar preventieve voorbeeldprojecten. "Kiezen of Delen" is een handreiking aan corporaties, bewonersorganisaties, bewonersondersteuners, politie, gemeentebesturen, preventiewerkers en wijkambtenaren, als men wordt geconfronteerd met overlast door druggebruik of onaangepast gedrag, zoals intimidatie, vuil, lawaai, onveiligheid.

Veelal gaat het om nieuwe mogelijkheden, die in het kader van sociale vernieuwing en wijkbeheer worden toegepast. Hoewel nog nieuw, zijn deze initiatieven interessant genoeg om bekend te maken. Een aanpak van de overlast is absoluut haalbaar.

Het rapport "Kiezen of Delen", is in opdracht van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting tot stand gekomen en is zowel daar, als bij de samensteller van het rapport verkrijgbaar.

Overlast in woonbuurten.

Het thema van de woonoverlast is een regelmatig terugkerend onderwerp bij sociale vernieuwing en wijkbeheer. Heel veel buurten kampen met overlast van druggebruik, maar ook met overlast voortkomend uit onaangepast gedrag, met lawaai, ergernis (zwerfvuil en dergelijke). Vaak gaat de overlast gepaard met intimidatie, geweldpleging en een onaanvaardbare aan tasting van het woongenot en de vrijheid van wonen. Kenmerkend is dat iedereen vindt dat er iets moet gebeuren, men wijst daarvoor echter naar een ander. Er is onvoldoende zicht

op zowel preventieve, als een juridische aanpak.

Het onderzoek is breed opgezet.

Dat wil zeggen er is gekeken naar de mogelijkheden die verschillende partijen hebben. Dat zijn de bewoners, de corporatie, de gemeente, de politie, de advocaat, de officier van justitie, de overlastveroorzaker en de hulpverlening. Er zijn projecten in een achttal grote plaatsen in Nederland beschreven. Daarnaast zijn een aantal deskundigen uit diverse disciplines geraadpleegd. Gebleken is dat in verschillende situaties, verschillende oplossingen mogelijk zijn.

De mogelijkheden blijven niet alleen beperkt tot juridische mogelijkheden. Er zijn wel degelijk preventieve mogelijkheden om overlast structureel en preventief aan te pakken en te beheersen. Veel van deze initiatieven zijn in het kader van sociale vernieuwing en wijkbeheer ontstaan, soms ook doordat politieke partijen goed hebben geluisterd naar de (kleine) ergernissen van bewoners.

De positie van de bewoner

Als zich overlast in de buurt voordoet, is de positie van de andere bewoners in het geding. Men voelt zich bedreigd. Er is angst voor intimidatie, als er iets van gezegd wordt. Pas in een heel (te) laat stadium keren bewoners zich dan tot instanties als politieke corporaties. Veelal gebeurt dit uitdrukkelijk anoniem. Dit is totaal niet nodig en zelfs ongewenst. Door goede voorlichting is zoiets vrij eenvoudig te

voorkomen. Hoe het anders kan staat vermeld in de rapportage. De meeste overlast doet zich voor in woningen, die eigendom zijn van corporaties. Corporaties zijn terughoudend met de aanpak van overlast. Het is een moeilijk probleem, waarvoor specifieke deskundigheid nodig is. De juridische procedure is ingewikkeld en langdurig. Er moet samen worden gewerkt met anderen. Verplaatsing van de overlastveroorzaker, leidt tot dezelfde problemen in een ander complex, of in een complex van een collega corporatie. Zo kunnen overlastveroorzakers corporaties langdurig tegen elkaar uitspelen. Voor al deze knelpunten zijn goede oplossingen.

Samenwerking

Uit het onderzoek blijkt dat alle geslaagde activiteiten zijn bereikt door samenwerking. Niemand legde meer het probleem bij een ander op de stoep. Het probleem werd serieus genomen.

Voor bewoners betekent dit dat het aanpakken van de overlast niet meer alleen aan instanties kan worden overgelaten. Men moet ook zelf een rol spelen.

Voor de corporatiemedewerkers betekent het een andere taakinfilling, bijscholing in geprekstechniek en dergelijke.

De aanpak van de overlast wordt heel vaak geïntegreerd in het beleid van buurtbeheer.

Opmerkelijk is dat de samenwerking met partijen steeds wisselt en afhankelijk is van de fase waarin het probleem zich bevindt.

Belangrijk is de rol die de gemeentelijke overheid kan spelen om partijen bij elkaar te brengen.

Kortom de rapportage bevat veel praktische informatie.

De rapportage is interessant voor iedereen die te maken heeft met overlast in de buurt en die daarvoor de gemeente, de corporaties, de politie, de bewoners, de hulpverlening en vooral zichzelf wil inschakelen bij de aanpak. De overlast in buurten kan verschillen. In grenssteden is sprake van veel overlast door drugtoerisme. In de grote steden is het overlastprobleem grootschaliger, complexer en intensiever.

(vervolg pag.5)

- 3) Streekontwikkelingswerk in een dynamische omgeving. Bureau Bartels BV. 1990. De achterkant van verstedelijkt Nederland. Huigen en van der Velden.
- 4) De achterkant van verstedelijkt Nederland. Huigen en van der Velden.
- 5) Zie MO-97 Dorp en platteland in Friesland door H. Rozema; en De leefbaarheidsplannen in de gemeente Beilen. Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting.
- 6) De voorzienings situatie van de kleine plattelandskernen in Nederland. S.C.P.-cahier 36.

De achterkant van verstedelijkt Nederland. Huigen en van der Velden.

□

In andere plaatsen is sprake van verloedering en leegstand. De aanpak zal dus variëren.

Een aantal basismogelijkheden is identiek toe te passen. Gebleken is dat al velen met het onderzoek in de hand kunnen afstrepen wat ad hoc toepasbaar is in de eigen situatie.

Voor een structurele en integrale aanpak is een model beleidsontwikkeling gemaakt. In dit model wordt weergegeven hoe stap voor stap projecten worden opgezet en

veranderingen in takenpakketten kunnen worden doorgevoerd. Zo'n beleidsmodel is erg handig in gemeenten die een coördinerende rol willen vervullen bij de aanpak van woonoverlast. Dit model kan alleen met externe hulp worden toegepast. Hierover is apart informatie aan te vragen.

Bestelling van de brochure "Kiezen of Delen" en naam en adres, vindt plaats door overmaking van

F 35,- op bankrekening 3768.30.441, t.n.v. Douma Consultants Corfstraat 19, 1814 HT Alkmaar.

De brochure wordt dan automatisch toegezonden.

Hier is ook verdere informatie, of informatie over het beleidsmodel op te vragen.

Tel: 072-154057.

Tevens is informatie op te vragen bij de SEV, tel: 010-4130935. □

Neem nu een abonnement op MO/Samenlevingsopbouw

MO/ Samenlevingsopbouw is een mededelingenblad van, voor en over de samenlevings- opbouwpraktijk. Er verschijnen 10 nummers per jaar waarvan tenminste 4 themanummers of specials zijn.

Indien u verzekerd wilt zijn van automatische toezending van volgende interessante afleveringen van Samenlevingsopbouw, is het raadzaam een abonnement te nemen.

Met ingang van 1993 kost een abonnement **f 67,50** een tweede abonnement en verder **f 62,50**, losse nummers kosten **f12,50** en specials **f14,50** (excl. porto)

Bestelformulier

- 1 Het Samenlevingsgebouw, Sociale vernieuwing en de kwaliteit van de woonomgeving, **f 14,50**, nr. 91, februari 1991.
- 2 De Samenlevingsfabriek, Sociale vernieuwing en de kwaliteit van de arbeid(s-toeleiding), **f 14,50**, nr. 96, juli/augustus 1991.
- 3 Het Samenlevingsplein, Sociale vernieuwing en de ontwikkeling op maatschappelijk en cultureel terrein, **f 14,50**, nr. 99, december 1991.
- 4 De Samenlevingstuin, themanummer over o.a. Bewonersparticipatie en groenbeheer, **f 12,50**, nr. 107/108, november 1992

Noteer mij voor: nummer /abonnement 1993

Naam (instelling)

Straatnaam

Postcode/plaats

telefoonnummer

Deze bon
opsturen naar:

MO/Samen-
levingsopbouw
Prinsegracht 51
2512 EX
Den Haag

Bewonersenquête naar kwaliteit verhuurders

Woonbond presenteert verhuurderstoets

Onlangs, op woensdag 3 maart, overhandigden Chiel Rottier, directeur van de Nederlandse Woonbond en Tinke Booi, directeur van de Werkgroep 2'Duizend, in het Tweede Kamergebouw het eerste exemplaar van de verhuurderstoets aan twee leden van de vaste kamercommissie voor de volkshuisvesting, Wilfried de Pree (PvdA) en Helmer Koetje (CDA). De verhuurderstoets is een bewonersenquête die huurdersorganisaties kunnen inzetten bij hun achterban om daarmee de tevredenheid over de dienstverlening van de verhuurder te toetsen.

De uitkomst van deze enquête stelt huurdersorganisaties in staat om het beleid van de onderzochte verhuurder te beoordelen. Volgens Rottier 'bereiken de Woonbond veel klachten van huurders over hun verhuurder. De bewonersenquête is een prima instrument om klachten systematisch te gaan inventariseren. Hoewel ook verhuurders nu initiatieven nemen om hun kwaliteit te meten, gaat er niets boven een beoordeling door de huurders zelf'. In een eerste reactie zei Koetje het 'een goede zaak' te vinden 'dat beide partijen aan kwaliteitsmeting doen.' De Pree zei benieuwd te zijn naar de resultaten van de verhuurderstoets.

De verhuurderstoets is ontwikkeld door de Nederlandse Woonbond, in samenwerking met de Werkgroep 2'Duizend, een onafhankelijk onderzoeks- en adviesbureau op het gebied van wonen en ruimtelijke ordening. De toets biedt huurdersorganisaties argumenten om in overleg met de verhuurder goed beslagen ten ijs te komen. Bovendien is het een uitstekend middel om de band met de achterban te verstevigen.

Uit de toets heb ik er twee vragenlijsten (van de vijftig) uitgelicht: één moet door huurders en één door ex-huurders (binnen twee jaar na verhuizing) worden ingevuld. De waardering die de bewoners moeten geven op bepaalde onderdelen van het woonproduct, moeten worden uitgedrukt in 'rapportcijfers' op een schaal van 1 tot 10. Of dit de

Tieneke Booi en Chiel Rottier overhandigen eerste exemplaar Verhuurderstoets aan Wilfried de Pree en Helmer Koetje

meest handige manier is om (subjectieve) waarderingen om te zetten in telbare grootheden kan men zich afvragen. In ieder geval zijn alle Nederlanders bekend met dit waarderingssysteem. De vragen hebben voorts niet slechts betrekking op het woongenot in engere zin, maar ook op de service-gerichtheid van de verhuurder. Zaken als informatievoorziening, gedrag van namens de verhuurder optredende functionarissen, toegankelijkheid en invloed van huurders op het beleid van de verhuurder komen aan bod. Verder bieden de toetsen ook de mogelijkheid om het algemeen welbevinden (zij het summier) van de bewoner in zijn (ex-)buurt te meten. Verhuurderstoets en handleiding bieden mogelijkheden om bewonerskaders te mobiliseren en te activeren. Mits conscientieus toegepast is het ook een heel nuttig instrument voor opbouwwerkers om de relatie tussen bewoners en verhuurders in kaart te brengen. Vervolgens biedt de toets voldoende aanknopingspunten om oplossingen te zoeken voor de gesignaleerde problemen.

Ook voor verhuurders is de toets eventueel van belang. Verhuurders hebben vanaf 1 januari meer vrijheid gekregen om zelf hun beleid vast te stellen. Door middel van de resultaten van de verhuurderstoets krijgen verhuurders meer inzicht in de wensen van de bewoners, waardoor ze hier beter op kunnen inspe-

len. Er zijn vragenlijsten voor zittende en ex-huurders. De vragenlijst voor zittende huurders bestaat uit zeventien thema's: verhelpen van mankementen aan de woning, onderhoudsbeleid, verhouding tussen de huurprijs en de kwaliteit van de woning, informatie van de verhuurder over huur en servicekosten, invloed op het beleid, toewijzing van woningen en de mening van de huurders over de buurt. Aan de verhuisde huurders worden vragen gesteld over de houding van de verhuurder bij het verlaten van woning. De ingevulde vragenlijsten kunnen gemakkelijk met de hand worden verwerkt. In een tijd waarin de bewoner meer en meer op zichzelf wordt teruggevoerd door de liberalisering van het huurbeleid is de verhuurderstoets een welkom instrument ten behoeve van de belangenbehartiging van die bewoner. Een 'must' voor opbouwwerkers.

De verhuurderstoets, inclusief een duidelijke handleiding, vijftig vragenlijsten voor huurders, twintig voor ex-huurders en twee verwerkingsboeken, kost f 125,-; woonbondleden betalen f 95,-.

De toets is te bestellen bij de Woonbond door het bedrag over te maken op: gironummer 62 17 479 tnv. de Woonbond, Amsterdam o.v.v. Verhuurderstoets. □

Participatief actie-onderzoek in Latijns Amerika:

wat kunnen Nederlandse opbouwwerkers ervan leren?

door Dirk Jan Haitsma, LOCO

Interview met Marc Lammerink, schrijver van het boek 'Participatief actieonderzoek met rijstboeren, steenbakkers en vissersvolk', uitgegeven door de Dr. Gradus Hendriks-stichting. Het interview is afgenomen door Dirk Jan Haitsma, stafdocent Cultuuranalyse, Beleid en Onderzoek van het Landelijk Opleidingscentrum Opbouwwerk en Maatschappelijk Ondernemen te Rotterdam. Hij werkte met Marc Lammerink samen op de Vrije Universiteit te Amsterdam.

In Nederland wint de laatste jaren een lokale benadering van welzijns- en gezondheidsproblemen terrein. Mensen moeten geactiveerd en ondersteund worden om activiteiten te ondernemen om problemen in hun directe omgeving op te lossen. Sterk in de belangstelling staan dan ook manieren van kleinschalig, kwalitatief onderzoek die snel en betaalbaar inzicht geven in belangrijke lokale ontwikkelingen, maar die tegelijkertijd een aanzet kunnen zijn tot verandering van de situatie. Actieonderzoek, participatief onderzoek, handelingsonderzoek, 'community diagnosis', het zijn allen termen voor manieren van onderzoek doen, waarbij de mensen om wie het gaat van het begin af actief bij het onderzoeksproces betrokken zijn.

In Derde Wereldlanden bestaat al lange tijd ervaring met deze onderzoeksmethodiek, terwijl het in Nederland nog altijd een stiefkindje van 'echt' onderzoek is. De uitgave van het boek 'Participatief actieonderzoek met rijstboeren, steenbakkers en vissersvolk' van Marc Lammerink door de Dr. Gradus Hendriks-stichting is van belang. Het gaat hier om de handelseditie van een proefschrift voor de Katholieke Universiteit Nijmegen. Hopelijk leidt deze uitgave tot hernieuwde discussies binnen het opbouwwerk over de waarde van dit type onderzoek voor de Nederlandse beroepspraktijk.

Marc Lammerink ontwikkelde op grond van veldwerk, gedurende ruim achttien jaar in Latijns Amerika en Nederland, een methodologie die aansluit op concrete behoeften en mogelijkheden en die tegelijkertijd de sociale vermogens en autonomie van betrokkenen doet toenemen.

In 1986 startte hij een eigen bedrijf, FMD Consultancy (Forestry Manpower Development Consultancy) en werkt van daar uit in Afrika, Latijns

Amerika en Nederland.

Geen 'ver-van-mijn-bed-show'

Vraag: Je hebt veel ervaring opgedaan met 'participatief actieonderzoek', met name in Nicaragua. Snel wordt dan gezegd: "Ja, dat is een Derde Wereldland, dat is onvergelijkbaar met Nederland". Wat kunnen Nederlandse opbouwwerkers volgens jou leren van ervaringen opgedaan in Nicaragua? Antwoord: Wat ik in het boek aangeef, is dat ik van de manier van werken, de methodes, die daar gehanteerd werden veel heb geleerd. Met name benaderingen van volwassenonderwijs in Nicaragua hebben mij laten zien hoe in de praktijk een combinatie van - zeg maar - evarend leren en exemplarisch leren tot stand is gebracht. En hetzelfde geldt voor benaderingen van participatief actieonderzoek. Deze benaderingen zijn mijns inziens in Latijns Amerika veel duidelijker ontwikkeld dan in Nederland. Daarbij komen steeds dezelfde uitgangspunten terug: de lokale kennis, de eigen geschiedenis en het versterken van de lokale cultuur. In Nederland zijn heel veel elementen van datgene wat in Nicaragua 'volkscultuur' wordt genoemd, al haast verloren gegaan. En hetzelfde geldt voor volkskennis bijvoorbeeld op het gebied van medicijnen. Veel kennis en wijsheden, die nog wel bestaan in Zuid-Amerika en ook in Afrika zijn hier verloren gegaan. De vraag is, en die vraag is dus juist voor Nederland van belang, hoe je die kennis weer gewicht kunt geven. In Nicaragua worden pogingen gedaan dit type kennis weer te bevorderen, te versterken. Bijvoorbeeld volksgeneeswijzen werden weer benadrukt. Hier denken we langzamerhand allemaal - en dan ga ik misschien heel ver - dat je 't allemaal technisch kunt behappen en beïnvloeden. Ik voel dat dat niet

kan. En ik ben niet de enige...

De methode

Vraag: Wat is de kern van de door jou ontwikkelde methode 'Enhancing local initiatives' (ELI)? Antwoord: Doel van de methode is het op kritische wijze arrangeren van ervaringen en die te verbinden met nieuwe kennis. Hoewel in Latijns Amerika nog wel het woord 'bewustwording' wordt gebruikt, heeft dat niks te maken met de gelijklopende term uit de jaren '70. Het is niet de trainer of onderzoeker, die weet wat het eindproduct wordt. Ik werk nu veel met opbouwwerkers uit alle delen van de wereld, in het kader van projecten 'bosbouw voor rurale ontwikkeling'. We hebben wel een beeld van wat daarbij belangrijk is, maar tegelijkertijd weten we nooit hoe die mensen dat ervaren. We hebben een visie, maar we bepalen niet het eindproduct. En er ontstaan inzichten bij de deelnemers, maar net zo goed bij de mensen, die dit proces ondersteunen, bemiddelen. Een voorbeeld van zo'n onvoorspelbaar eindproduct toont het volgende voorval: Ik was in het zuiden van Nicaragua en ik sprak met een man over de gevolgen van de revolutie. Hij zei: "er is niet zo heel veel veranderd, maar wat er wel veranderd is, is dat we 'dignidad' (waardigheid) hebben gekregen". Dat zou je nou nooit van te voren kunnen bedenken, je zoekt ernaar de situatie van mensen te verbeteren, en dan blijkt dat het verkrijgen van 'waardigheid' hen veel meer heeft veranderd dan wat dan ook. En dan voel je wat het betekende te leven in een land, waarvan de dictator (Somoza) altijd zei: "Ik heb geen ontwikkelde mensen nodig, maar ossen." Een van de belangrijkste zaken, die ik heb geleerd in achttien jaar veldwerk is dat je als onderzoeker, als relatieve buitenstaander nooit in de valkuil moet lopen dat jij wel kunt doorgronden wat er aan de hand is. Iedere keer weer, moet je jezelf dat voorhouden: de mensen zelf weten prima wat er aan de hand is en ook weten ze antwoorden te bedenken op ingewikkelde vragen. Vraag: Wat zijn de belangrijkste aspecten van de methode, die hier

ook goed bruikbaar zouden zijn? Antwoord: Ik werk met het beeld van een leerspiraal. Die is zowel te gebruiken bij participatief actieonderzoek als bij 'educacion popular' (volwassenonderwijs). De spiraal komt steeds weer langs de fasen: bestaande werkpraktijk, beschrijving van ervaringen, diagnose en reflectie, conceptualisering en ontwerp van een praktijktheorie, gedetailleerde analyse en experimenten, integratie en actieplannen, hernieuwde praktijk.

Je begint altijd in de diagnostische fase met de mensen zelf de ervaringen te beschrijven, die te maken hebben met de problematiek die zij op dat moment besluiten uit te zoeken. Belangrijk is dat je daarbij ook kijkt wat er voor conflicten in die situatie aanwezig zijn, de contradicties in het verhaal. In het leven van mensen zitten vaak veel tegenstellingen, breuken. Het ene spoor niet met het ander. Die dilemma's moeten boven tafel komen. Bosbouwers bijvoorbeeld hebben een opleiding tot bosbouwer/ingenieur, ze weten hoe ze bossen moeten aanleggen. Hoeveel meter van elkaar de bomen moeten worden geplant, allerlei technische kennis. Als ze dan met boeren gaan werken, zien ze dat de boeren op een voor de bosbouwers - chaotische wijze met boomaanplant omgaan: "Zie je wel, boeren hebben niks met bomen." Vaak hebben die bosbouwers vroeger zelf op boerderijen gewoond. Laat je ze die beschrijven, tekenen, dan blijkt dat er heel veel bomen waren en dat boeren juist heel veel met bomen doen. Ook bij de discussie over het tropisch regenwoud zie je dat. De boeren krijgen de schuld, zij hakken alles om. Ga je goed kijken dan blijkt de realiteit heel anders. Dat zijn contradicties in het denken. Mensen zien vaak andere manieren niet, omdat ze denken dat dat slecht is, zo niet hoort. Dat moet je boven tafel krijgen als begeleider, trainer, onderzoeker, opbouwwerker. Daarna komt theorie aan de orde, in de zin van nieuwe kennis van buitenaf. Deze theorie kan heel praktisch zijn, bijvoorbeeld als je met boeren werkt, een theorie over een nieuwe manier van bomen planten. Deze theorie dient om na te

denken over antwoorden en alternatieven op de in de diagnose geschatte problematiek. Door elementen van buiten met elkaar te verbinden ontwikkelt zich een theorie waarmee je kunt experimenteren om oplossingen te vinden. Als het blijkt te werken kun je hem ook toepassen.

De rol van de onderzoeker

Vraag: Licht het zwaartepunt van de rol van de onderzoeker met name in de diagnostische fase, middels het aanreiken van instrumenten aan mensen voor de diagnose van eigen ervaringen? Of juist in de theoretische fase?

Antwoord: Interessant is hoe ik samen met anderen heb geëxperimenteerd met middelen om snel tot een beschrijving van een situatie te komen. Heel goed blijkt het te werken om met de mensen zelf door een gebied te gaan, en ze te laten kijken vanuit de ogen van onderzoeker: ze moeten observeren welke problemen er zijn. Tevens geven ze zaken, die ze zien visueel weer, ze maken bijvoorbeeld tekeningen. Visueel is de problematiek vaak veel beter weer te geven dan met woorden.

Bij theorie gaat het om praktijktheorie, die vaak al aanwezig is bij de mensen, die participeren. Alleen niet zo evident. Die probeer je expliciet te maken.

De boeren en het milieu

Marc werkt veel met bosbouwers uit alle delen van de wereld en die geven altijd de boeren de schuld van alles. Zij hakken de bomen om en worden veelal als milieu-vijand beschouwd. Het gesprek komt op de strijd tussen de milieubeweging en de boeren in Nederland.

Marc: Ik zal een voorbeeld geven van hoe praktijktheorie zich kan ontwikkelen. Al bij een van mijn eerste 'actieonderzoeken' ten behoeve van een milieuoctroep in Waterland in 1978, merkte ik dat er veel te weinig rekening werd gehouden met 'boerenkennis'. Boeren zijn ook door omstandigheden in allerlei economische ontwikkelingen gedwongen. We hebben een keer

bosbouwers uit Afrika en Azië, die hier in Nederland een cursus deden, een veldonderzoekje laten doen bij Voorst (bij Deventer). Ze spraken daar ook met Nederlandse boeren. Ze wilden weten hoe boeren met bomen omgingen en constateerden dat de boeren geen boom meer op hun land hadden. Het bleek dat de boeren zeer van bomen hielden, maar het land is zo duur en ieder stukje schaduw zo onvoordelig, dat ze allemaal gekapt zijn. Alleen in het achtertuinje stonden nog bomen, maar niet meer op het boerenland. En dan beschrijven die boeren hoe ze steeds meer in een luik zijn geraakt van schaalvergroting en industrialisering van het boerenbedrijf, met zeer grote risico's. Hier zie je iets van de - in dit geval toevallig ontstane - werking van het inbrengen van elementen van buiten, in dit geval bosbouwers uit de derde wereld, die onbevangen een aantal vragen stellen. De Nederlandse boeren werden duidelijk aan het denken gezet, kregen een beeld gepresenteerd waardoor ze weer met elkaar gingen praten.

Kritisch 'netwerken'

Marc: Het leggen van dit type verbindingen is zeker de taak van de professional, ook van de opbouwwerker. En niet zozeer het met allerlei oplossingen aan komen zetten. Mensen veranderen hun gedrag niet door interventies van buitenaf. Dat zien zelfs mensen uit de reclamewereld langzamerhand in. Voor het leggen van die verbindingen kun je de term 'netwerken' gebruiken. Het gaat er om communicatie op gang te brengen. En mensen bedenken zelf de oplossingen wel. Hou mensen een spiegel voor en zoek met mensen naar oplossingen. Het gaat om het mogelijk maken van leren. Maar het gaat wel om kritisch netwerken. De term netwerken is snel gepopulariseerd onder opbouwwerkers. Er moet meer gebeuren dan goede communicatiekanalen te openen. Het gaat er niet alleen om mensen met elkaar in contact te brengen. Het is een kunst om dat goed te doen: het gaat erom dat mensen door die netwerken zaken op het spoor komen. □

Het stadsverhalenforum, waar gebeurd

door Greet Hettings (red.) en Wouter van der Kolk (Kamer van Koophandel, Amsterdam)

Alweer een bijeenkomst, ditmaal voor genodigden, over sociale vernieuwing. Zolang het begrip niet eensluidend is gedefinieerd kan er over van alles worden gesproken. En dat gebeurde dan ook. Een veertigtal goed van de tongriem gesneden stadsbestuurders, wetenschappers, ondernemers, werkers en vernieuwers zaten onlangs bijeen in het Academietheater te Utrecht. Zij woonden het Stadsverhalenforum bij, georganiseerd door het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.

Er was eens.....

Projecten en verhalen hebben een begin. Ze worden bevolkt door personages die geholpen door medestanders en belemmerd door tegenstanders hun doel proberen te verwezenlijken. Ze komen ergens op uit en doen een beroep op de luisteraar. Die kan er van leren maar ook potentiële kansen uit naar voren halen en nieuwe perspectieven.

Dat is de bedoeling van de organisatoren met deze dag. Geen referaten of lezingen met cijfers en diagnoses maar waar gebeurde verhalen uit de eerste hand. Met de stad in de hoofdrol.

Hoe realiseer je een evenwichtige stedelijke en sociale vernieuwing en welke rol levert het welzijnswerk? De eerste verteller, wethouder Jan Bugter uit Deventer boet wonderwel. Het gaat over mensen en dingen die gebeuren onder het motto "Hart voor de stad". De stad nodigt uit tot verbeelding, tot actie. Appél op bewoners is geen retoriek. Uit nabijheid en zichtbaarheid wordt solidariteit geboren.

Het is lente in Deventer als opbouwwerker Henry Grave in '88 vijf mensen om zich heen verzamelt: een architect, ambtenaar, uitgever, projectontwikkelaar en de verteller van nu. Ze kennen elkaar van school, voetbal en zaken. De bijeenkomst groeit uit tot een hechte publiek-private samenwerking (PPS). Het ontwikkelt zich niet in zaaltjes maar op en democratisch. De draken worden bevochten; het ingezakte politiek-inhoudelijke debat en de gebureaucratiseerde cultuur. Het Hanze-gevoel wint en de opbouwwerker trekt de kar. Bugter laat er geen twijfel over bestaan: "opbouwwerkers zijn veel meer dan ambtenaren en politici ge-

schikt voor het maatschappelijk ondernemerschap, dankzij hun ongebonden vrije rol". Als in een spannend jongensboek passeren activiteiten en ondernemingen die sociale en economische belangen koppelen, de revue. De bedrijven-quete, uitgevoerd door een van de werkgevers en betaald door een andere (fl. 20.000) zet aan tot actief arbeidsmarktbeleid en startersondersteuning. Er komt een Oldtimers-museum en in een leegstaande kerk een Oosterse Bazaar. Vanuit den lande gaat men dat zien? Het verwaarloosde park "Het Vogeleiland" ondergaat een metamorfose en dat streelt het lokale gevoel van nostalgie en trots. Het oude zwembad blijft "herbestemd" open en zo zet de kleinschalige PPS door terwijl er tegelijkertijd grootschalig op de trom wordt geslagen met de Grachtengordel, het Cultureel Centrum en ook een formele Ontwikkelingsraad. Deventer werkt en de moraal: zitting nemen in een informele werkgroep PPS legt je geen windeieren.

Het verhaal slaat aan, in de zaal ontstaat instemmend geknik en de gezichten trekken bij. RBA-voorzitter van Eeden ziet perspectieven voor een aanpak in West-Friesland.

De arena

Niet Felix Rotenberg - geldig verhandeld - maar Jacques Monasch (Wierd Beckman Stichting) betreedt het strijdperk, gevolgd door Wil van de Leur. Het zal gaan over respectievelijk vernieuwing in de politiek en in het welzijnswerk. Maar de politiek heeft geen verhaal, geen antwoord op de stad. Het helpt niet als PvdA-ers langs de deuren gaan maar daarna de werkelijkheid op het Afrikaanderplein niet veranderd. Monasch spiegelt zich aan de overwinning van Clinton

het "good night tot the rig" in de USA. Hij hoopt op nieuw elan met Programmadebat, de komst van andere lijsttrekkers in Groningen, Amsterdam, Amersfoort... en op de terugkomst van de stad in het Manifest van de Randstad.

Als we ons af gaan vragen of we wel goed zitten neemt van de Leur het over. Glashelder zijn orale dia's. De eerste: een zaal vol WAO-kaderleden krijgt van een (Groen Links) kamerlid te horen dat de reïntegratie van arbeidsongeschikten beter aan de geëigende instanties kan worden overgelaten, WAO-belangengroepen zijn er voor "schraging van het zelfrespect van WAO-ers". Maar zij hebben genoeg zelfvertrouwen!!! Het is de politiek die daar al twee jaar mee solt en de sociale zekerheids-bureaucratie. De bouwsector toont het aan, 57% van de reïntegratie vindt plaats door eigen initiatief en 17% via kennis en familie. Slechts 16% door GMD en Arbeidsbureau terwijl daar grote budgetten mee gemoeid zijn: de eerste 74% moet het doen met welzijnsgeld-druppeltjes. Een voorbeeld waarom opbouwwerk vernieuwing ziet als een opdracht tot hervervakeling van de sociale ruimte.

Dia 2: woonwensen van 65+-ers kun je laten onderzoeken door een bureau, maar opmerkelijke meer opbrengsten krijg je als de bewonersorganisatie een werkgroep op pad stuurt. Gedeelde ervaringen leiden tot initiatieven in de buurt. Er is zelfs geld voor, uitgespaard op "het bureau". Alert zijn op de extra's van maatschappelijke producties hoort bij het opbouwwerk als kenner van potenties en ambities van de leefwereld.

Dia 3 reageert op de kloof tussen burger en bestuur en pleit voor "stedelijke kwaliteitspanels" a la Rotterdam en voor het opbouwwerk als sociaal ontwerper.

Nog twee dia's volgen, ze zijn door Deventer al ingekeurd. Wie brengt partijen en belangen bij elkaar, wie stimuleert maatschappelijke projectontwikkeling en hoe beïnvloed je integratie en sociaal milieu in buurten en wijken. Het opbouwwerk kreeg al een krans.

Maar goed ook want als de luisteraars zich in de arena begeven gaat

het niet meer over de dynamisering van de stad door sociaal economische vernieuwing. En dagvoorzitter Marijke Linthorst laat ze maar praten. Over de politiek van het genoeg en de softe aanpassingsdemocratie. Over de nieuwe coalities en de bendes van zes die in veel steden geen ruimte krijgen of politiek buitenspel worden gezet. Over bijeenkomsten die gedomineerd en verziekt worden door partij-politieke belangen en door raadsleden die zich daarachter verschuilen in plaats van "wat te willen en te doen". De entre acts bieden uitkomst. Bart Steenbergers vertaalt dat er Toekomstwerkplaatsen zijn, die energie vrijmaken, de verbeelding kracht bijzetten en participatie construeren. Maar waar concreet in Nederland. En Jan Oosterman gaat promoveren op... dat ze er waren: openbare ruimten, brandhaarden van sociale contacten en publiek debat, maar dat ze zijn gecommuniceerd en omgezet in "de kroeg en het terras". Veel functies gingen verloren, echter niet het vermaak. In de stadscentra floreert de parade der passanten.

En route

Vier workshops stadservaringen gaan 's middags van start. Wij, die ons betrokken voelen bij de hoofdstedelijke sociale vernieuwing zitten in de workshop Amsterdam. De Buurt Ontwikkelings Maatschappij - de BOM - is in een stadsdeel gestart vanuit niets. "Want Amsterdam heeft nooit geld" zegt Andre van Stigt, "en ambtenaren vinden ons bedreigend of zijn streng in controleren". Via produkten maakt de club zich waar. Met winkel- en straatverbeteringsplannen, een anti-graffiti project, een toerisme-actieplan met buitenmuseum, monumentenpool, milieuwinkel, 24-uurs crèche en herontwikkeling van graansilos. Er is vertrouwen bij het bedrijfsleven op concreet planniveau en de Kamer van Koophandel ondersteunt onderzoek naar de werkgelegenheidsontwikkeling bij het IJ en naar de thuisbezorgservice. "En route" is een deelproject. De moeilijke groep uit de 8.000 werklonen wordt met een netwerk uit de

wijk aan de bak geholpen en het lukt, maar het is een ongewenst kind. Het Arbeidsbureau zegt na drie jaar reorganiseren: "we doen het zelf" en de centrale stad heeft er geen zin in. De ondernemer van Wave Game stopt er eigen geld in want "het zal nu lukken door vol te houden" en deelraadvoorzitter Voster steekt zijn nek uit. Want ieder probleem wordt politiek gemaakt. Met enige jaloerie refereren we aan Deventer: een wethouder die projectmatig werkt en daarvoor de juiste mensen bij elkaar zoekt. Waarom is het toch zo moeilijk in de Amsterdamse situatie om met particuliere initiatieven bestuurlijke en ambtelijke barrières te doorbreken. De overheid zou de moed moeten hebben om particuliere initiatieven die in de sociale vernieuwing passen financieel van start te doen gaan zonder dat diezelfde overheid zich teveel met de uitwerking ervan bemoeit. De ervaring heeft geleerd dat de bewoners en het bedrijfsleven elkaar wel weten te vinden maar dat initiatieven die hieruit voortvloeien uiterst moeilijk te realiseren zijn. Dat wekt verbazing omdat we tegenwoordig toch spreken van een terugtrekkende overheid. Als plenair de slotronde ingaat ontlokt workshop Amsterdam bij Jinke Hesterman de kreet: "Heer, o heer, verlos ons van de overheid en van de politiek, want daar regeert de middelmaat. DOE MAAR Amsterdammers en laat de wethouder de eerste paal slaan". Zij maakt er wat van. Drie andere journalisten dragen met hun verhaal over Rotterdam, Deventer en Dordrecht niets bij aan de vindingrijkheid en de inspiratie van de kleine dertig mensen die het forum nog tellt. En de dagvoorzitter heeft rode draad noch centrale thema's bij de hand. Zijn sociale en economische belangen verenigbaar, wat is het nut van een maatschappelijk entrepreneur en hoe verhouden de institutionele netwerken zich tot de formele? Rotterdam heeft ervaring: het zit niet in structuren maar in mensen. De nieuwe elite bestaat uit de trekkers, de ontwerpers. De mix is veranderd, er doen ondernemers mee. De groep die er voor kiest om iets te doen, is niet elitair.

Ze leefden nog lang en ...

Als het aan het NIZW ligt wordt het verhaal doorverteld. In steden waar het terrein bouwrijp is en de kar wordt getrokken zal hulp worden geboden bij de het invoeren van het stadsverhalenforum. NIZW hoofd-directeur Mink Reitsma geeft in de epiloog daaraan zijn zegen. Hij bekent dat hij vijf jaar geleden het welzijns-/opbouwwerk "over" vond. Maar het is anders, de burger en het opbouwwerk zijn terug!! Bij de napraters is de stemming verdeeld: de aanpak met nadruk op verhalen had beter verdiend. Maar Hans Stenfert Kroese - een enthousiast sociaal vernieuwer - vindt het een prima dag: "ik heb als in een gokautomaat het fruit zien rollen. Drie appeltjes - bewoners, overheid en bedrijfsleven - daar draait het om. Als ik die drie op een rij krijg dat is er effect!". We raken er nog aan verslaafd.

Voortgezette Opleiding Opbouwwerk start weer in augustus

Sinds september 1989 is er aan de Hogeschool Rotterdam & Omstreken (Faculteit WAG) de vernieuwde VO-Opbouwwerk. Kenmerkend voor een VO-opleiding is, dat het een specialistische vervolgopleiding is na het HBO of WO voor functionarissen die al een aantal jaren praktijkervaring hebben. De opleiding voldoet aan het stelsel van afspraken, dat door het Landelijk Overleg van Voortgezette Opleidingen (LOVO) is opgesteld en heeft van de HBO-Raad het keurmerk verkregen met als kwalificatie 'zeer goed'. Deze VO is de enige in haar soort in Nederland. Ze vormt de voortzetting van de Kadercursus Opbouwwerk, die sinds 1965 in Rotterdam wordt gegeven. Deze opleiding kende het afgelopen seizoen een record-bezetting van 40 deelnemers. Eind augustus a.s. start een nieuwe lichting.

Een praktijkgerichte opleiding

Het opbouwwerk heeft als methode voor bevolkings-ondersteuning en -activering in de loop der jaren hernieuwde aandacht gekregen. Dit als gevolg van toenemende sociale problemen op vele terreinen, waarmee instellingen zowel als overheden werden gekonfronteerd (stadsvernieuwing, buurtbeheer, werkloosheid, vergrijzing, de multi-culturele samenleving, milieu-problemen). Tegelijkertijd hebben bezuinigingen en reorganisaties gevolgen gehad voor de professionele capaciteit van voorzieningen en daarmee ook voor de waardering van het vak opbouwwerk.

LOCO stelt zich ten doel actuele praktijksituaties te verbinden met nieuwe inzichten en nieuwe methodieken, om daarmee studenten in staat te stellen de eigen beroepsuitoefening te verbeteren en te vernieuwen. LOCO wil op deze wijze bijdragen aan de verdere ontwikkeling van het opbouwwerk als maatschappelijke functie.

Sociale vernieuwing

Een voor de opleiding belangrijke ontwikkeling is het door de overheid ingezette proces van sociale vernieuwing. Hoe dat proces ook uitpakt, evident is dat het van invloed is op de inhoud en positie van het welzijnswerk. Het lijkt er op dat de sociale vernieuwing meer ruimte en legitimiteit biedt voor zelforganisatie en samenlevingsopbouw. In diverse programma's zal er expliciet op worden ingegaan.

Transculturalisatie

Bij de start van de opleiding is er door een externe project-medewerker twee jaar gewerkt aan een culturele doorlichting van het programma. De vraag was in hoeverre de gebruikte werkvormen en materialen aansluiten bij de specifieke leervragen van functionarissen die met migranten te maken hebben. Met behulp van uit het onderzoek opgedane kennis zijn aanpassingen doorgevoerd en worden een aantal keuzemodulen aangeboden.

Voor wie?

De opleiding is bedoeld voor beroepskrachten in het opbouwwerk of vergelijkbare werksoorten. Zij zijn werkzaam op uitvoerend, coördinerend of ondersteunend niveau. Zij hebben functies zoals buurtwerker, opbouwwerker, migrantenwerker, medewerker in het vluchtelingenwerk of in onderwijsvoorranggebieden, participatiemedewerker bij een woningbouwvereniging of consultant ouderenwerk, gezondheidszorg, samenlevingsopbouw. Beslissend is niet de functie, maar de methodiek van werken.

Het studiepakket

De Rotterdamse opleiding beoogt de specialistische kennis en de vaardigheden van de beroepsbeoefenaren te vergroten, teneinde hen toe te rusten voor werkzaamheden die worden gekenmerkt door:

- het werken met minderheidsgroepen;
- het ondersteunen bij belangenbe-

- hartiging en vormen van zelforganisatie en zelfbeheer;
- het werken in het spanningsveld tussen overheid, instituties en bevolkingsgroepen;
- het leiding geven aan veranderingsprocessen bij groepen zowel als organisaties

Het landelijk beroepsprofiel Opbouwwerk is richtinggevend voor het studiepakket. Er is veel aandacht voor deskundigheidseisen op het terrein van:

- de sociaal-organisatorische ondersteuning, gericht op de organisatie-ontwikkeling van bevolkingsgroepen en het versterken van hun positie in het maatschappelijke en politieke krachtenveld;
- de strategische ondersteuning, gericht op het vergroten van het strategisch vermogen (teneinde de handelingsmogelijkheden van bevolkingsgroepen te verbeteren);
- de educatieve ondersteuning, gericht op het aanleren van vaardigheden die leiden tot inzicht en functioneren in zelf-organisaties

Daarnaast wordt er bijzondere aandacht besteed aan de maatschappelijke omstandigheden waarin beroepsbeoefenaren moeten opereren en aan de persoonlijke kwaliteiten van de werker zelf, door middel van:

- inzicht in sociale problemen en maatschappelijke ontwikkelingen;
- inzicht in persoonlijke kwaliteiten en tekorten in relatie met de beroepspraktijk

Het lessenpakket kent de volgende onderdelen:

1. *Maatschappijanalyse, overheidsbeleid*
2. *Cultuurtheorie*
3. *Theorie en methodiek Opbouwwerk*
4. *Organisatie en management*
5. *Collegiale consultatie*
6. *Educatieve processen en presentatietechniek*
7. *Beleidsanalyse en beleidsonderzoek*
8. *Praktijk-reflectie bijeenkomsten*
9. *Supervisie*

In het tweede jaar van de opleiding worden een aantal keuzemodules ingeroosterd, waarvan de inhoud afhankelijk is van de behoefte aan specialisatie. De vorm is afhankelijk van een aantal randvoorwaarden (aantal geïnteresseerden, aanwezigheid verwante opleidingen, kosten). Consequentie kan zijn dat (een deel van) de keuzemodules op afwijken-de plaats en tijd gevolgd moeten worden. Als onderwerp kan gedacht worden aan Buurtbeheer, Werkgelegenheid, Lokale gezondheidsbevordering en Migrantensteunfunctie.

Studiebelasting

De opleiding duurt twee jaar en bestaat uit 28 modules. Elke module omvat 8 lessen van 90 minuten elk, afgerond met een tentamen. Het jaar is opgebouwd uit 4 kwartalen van 8 weken elk, met tussenweken om de tentamens te maken. Voor zelfstudie moet voorts op ongeveer 10 uur per week worden gerekend.

De opleidingsdag is **dinsdag**. De opleidingsdag begint om 9.15 uur en eindigt om 16.45 uur (wijzigingen voorbehouden). De supervisiebij-eenkomsten kunnen buiten deze lestijden vallen.

De opleiding start eind augustus 1993. Aan de opleiding is een erkend VO-getuigschrift verbonden. Afgestudeerden worden opgenomen in een door de HBO-Raad beheerd register.

De opleiding wordt gegeven in Rotterdam

De opleiding staat onder leiding van opleidingscoördinator Dick Bussing. Behalve door LOCO-docenten worden specifieke bijdragen geleverd door gastdocenten uit de praktijk.

Om toegelaten te kunnen worden zijn de volgende voorwaarden van toepassing:

- in het bezit zijn van een HBO- (of WO-) diploma van een agogische of vergelijkbare opleiding;
- tenminste 2 jaar beroepservaring hebben in een voor de opleiding relevante functie na de 1e fase-opleiding;
- werkzaam zijn in een voor de opleiding relevante werkring en functie voor minimaal 20 uur per week;

- beschikken over recente supervisie-ervaring; bij het ontbreken daarvan kan het voor eigen rekening deelnemen aan voorsupervisie alsnog tot toelating leiden;
- bij uitzondering kan bij een leeftijd hoger dan 25 jaar van deze voorwaarden worden afgeweken. Kandidaten kunnen dan worden opgeroepen voor een toelatingsexamen.

Informatie

Voor informatie en folder kunt u contact opnemen met LOCO: 010-4367725. □

Kijk naar je eigen...

Op het MBO-college Drachten is door een aantal docenten pmv (persoonlijke en maatschappelijke vorming) in samenwerking met de Stichting "Kind in de Buurt" te Groningen, gewerkt aan de totstandkoming van een lesprogramma voor de leerlingen van de korte beroepsopleidingen. Het programma is genoemd: "Kijk naar je eigen....." Het is ook geschikt voor Vormingsinstellingen.

In "Kijk naar je eigen..." ligt de nadruk vooral op de persoonlijke vorming van de leerling/deelnemer. Het kent daarnaast ook een aantal vernieuwende aspecten. Eén van de doelstellingen van het programma is: het voorkomen van onvoorbered ouderschap.

Uitgangspunt is, dat de meeste leerlingen binnen een tijdsperiode van twee tot vijf jaar getrouwd zullen zijn en ouders van één of meer kinderen. Deze toekomstige ouders zullen later voor een groot deel het opvoedingsklimaat van hun kinderen creëren. Naast het werken aan het verkrijgen van een positief beeld van het eigen "kunnen" en functioneren wordt er in de lessen aandacht besteed aan het belang

van een positieve houding bij de opvoeding van kinderen.

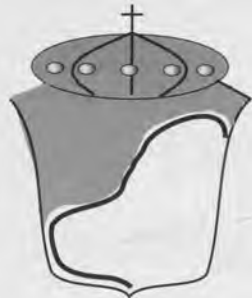
Het programma is gericht op het doorbreken van traditioneel sekserolgedrag. Er wordt daarbij vanuitgegaan dat een 'geëmancipeerde' ouder, die zowel 'zorgzelfstandig' als 'economisch zelfstandig' is, een goede voorbeeldfunctie voor een kind kan vervullen. Niet het radicaal doorbreken van rolpatronen staat centraal. Wel wordt geprobeerd een zekere mate van keuze-zelfstandigheid te bewerkstelligen.

Het totale lessenspakket omvat 7 modules, waarbij per module een samenhang bestaat tussen de thema's die worden aangeboden en de bijbehorende sociale vaardigheidstrainingen.

Twee modules handelen specifiek over ouderschap: kinderen krijgen, straffen en belonen, observeren'. De overige modules bestaan uit 'bekende' thema's (relaties en seksualiteit, konflikthantering, economische zelfstandigheid e.a.) die in een nieuw jasje zijn gestoken en/of bewerkt en aansluiten bij de hoofd-doelstelling.

Bij het programma is een uitgebreide gebruikershandleiding geschreven. Een toetsinstrument biedt mogelijkheden voor schriftelijke verwerking en een kapstok voor mondelinge toetsing/evaluatie. Naast "Kijk naar je eigen" heeft de Stichting "Kind in de Buurt" nog een baby-programma, een activiteiten-programma voor peuters en een LBO-programma ontwikkeld.

Een brochure met uitgebreide informatie is te verkrijgen via stichting 'Kind in de Buurt':
St. Walburgstraat 2
9712 WX Groningen
050- 123207
of
MBO-College
Postbus 15
9200 AA Drachten
05120- 32008/24368
(Ineke van Dongera)
□

Je Maintiendrai

Maatschappelijk draagvlak

Samenlevingsopbouw en opbouwwerk zijn misschien begrippen uit een meer of minder roemrucht verleden, maar daarmee voor mij allesbehalve achterhaald. Toen ik met CDA-collega Esselink ruim een jaar geleden een amendement op de rijksbegroting aangenomen zag worden waarmee een landelijke ondersteuning voor maatschappelijke ontwikkeling en samenlevingsopbouw gewaarborgd werd, dacht ik te weten waar het over ging. Als ik dit blad lees begin ik daaraan te twijfelen. Het lukt mij namelijk niet te doorgronden waarom tamelijk eenvoudige en aantoonbare processen en activiteiten in een zo verhullend en quasi-wetenschappelijk jargon verpakt moet worden. Was een van de lessen van de neergang van het plaatselijke opbouwwerk niet, dat datzelfde opbouwwerk er helaas niet in slaagde om voor zowel de bevolking als de beleidsmakers aan te geven waar men concreet mee bezig was? De oorsprong van het uitvoerend opbouwwerk in Nederland ligt in de armoedebestrijding, die in het begin van deze eeuw dank zij emancipatie-bewegingen vanuit de arbeidersklasse en (toegegeven) de confessionele bevolkingsgroepen gestalte kreeg. Historisch zijn de woorden van onze toenmalige vorstin in de richting van de Drentse Commissaris der Koningin toen zij getuige was van de schrijnende achterstelling van de veenarbeiders in Zuid-Oost Drenthe anno 1919: "Jan doe er wat an". Overheid en maatschappelijk initiatief sloegen de handen ineen en de strijd tegen de armoede en a-sociale toestanden begon. Een van de belangrijkste instrumenten daarbij was "community-organization", alhoewel niemand dat toen zo noemde. Na de oorlog herstelde Nederland zich en toen dat in economisch opzicht zijn vruchten afwierp, kwam de sociale component aan de beurt. De samenleving was maakbaar, althans daar was mijn politieke partij in de jaren zestig en

zeventig van overtuigd. Democratisering en participatie kregen zowel vorm als inhoud, waarbij het opbouwwerk als belangrijkste katalysator fungeerde. Maar ook na zonneshijn komt regen en die viel vooral in de jaren tachtig. Opbouwwerk werd gedecentraliseerd en dus in vele gevallen weggestructureerd, gesaneerd en niet zelden overgenomen door lokale en provinciale overheidsbureaucratieën. Het wazige jargon van de jaren zestig en zeventig maakte plaats voor managementtermen. Opbouwwerkers wisselden van gedaante en presenteerden zich, al dan niet met een eigen bureautje, als "consultants". En wederom paste de presentatie niet bij de inhoud. Het risico bestaat dat dit in de jaren negentig weer gebeurt. Het technocratisch en bestuurlijk jargon dat momenteel zo in zwang is bij iedereen die iets denkt voor te stellen op plaatsen waar beslissingen genomen worden, beheerst ook het idioom van de maatschappelijke ontwikkelaars. Zo kruipen zij in de huid van degenen tegenover wie zij zich als tegenbeweging behoren op te stellen. Dit kameleonachtige gedrag is de grootste bedreiging voor de rol en functie van opbouwwerkers en aanverwanten in processen van sociale verandering. Waar van bovenaf geïnitieerde bestuurlijke en politieke vernieuwing alleen een kans van slagen heeft als er maatschappelijk draagvlak voor aanwezig is, strijden bij de burgers apathie, afwachting en desinteresse om de voorrang. Een rechtvaardige samenleving die hoofddoel was, is en blijft van de sociale democratie, komt alleen dichterbij als de maatschappelijke verandering van onderaf ontspruit en beklijft. Als geen ander heeft het opbouwwerk, of welke naam je daar ook verder ook aan wilt geven, daar een centrale taak te vervullen. En dat wordt door alle betrokkenen in zowel de politiek als de samenleving maar al te gauw over het hoofd gezien. □

Bert Middel

door Bert Middel

Panel Toetsing Jaarverslagen reikt prijzen uit

Voor de zevende maal reikte het Panel Toetsing Jaarverslagen op Maatschappelijk Terrain weer prijzen uit aan instellingen die met hun Jaarverslag boven de middelmaat uitstaken. De deelnemende sectoren zijn Opbouwwerk (of in ruimere zin Samenlevingsopbouw), Maatschappelijke Dienstverlening, het Ouderenwerk en de Consultatie-bureau's voor Alcohol en Drugs (CAD's). Prijzen werden beschikbaar gesteld door het Landelijk Centrum Opbouwwerk en Stimio bv.

Na de traditionele Panellezing (zie elders in deze MO) door Herman van Run, kwam de werksecretaris van het Panel aan bod. Anjo Douma schetste in sobere bewoordingen het selectieproces van de jury en signaleerde vier trends. Allereerst realiseren instellingen zich meer en meer dat een jaarverslag niet slechts bedoeld is om zich intern te verantwoorden, maar ook tegenover externe instanties. Verder merkte hij op dat het de instellingen zichtbaar moeite kost zich te presenteren op twee markten. Enerzijds tegenover de financier (veelal de overheid), anderzijds tegenover de afnemer (de 'klant') van de geleverde diensten. Deze samenstelling van het lezerspubliek levert vaak een tweeslachtig resultaat op, en onevenwichtigheid. De werksecretaris raadt de schrijvers van jaarverslagen dan ook aan om te kiezen. Sterker nog, hij adviseert de instellingen te kiezen voor de afnemer/'klant'. Daarbij gaat hij er van uit dat de financier dit zal waarderen. Voorts was hem opgevallen dat de instellingen meer en meer doordrongen raken van het besef dat een jaarverslag medebepalend is voor hun identiteit. Instellingen die hier blijk van gaven vielen op doordat er in het jaarverslag sprake was van het weergeven van een eigen visie en een persoonlijke benadering. De laatste trend die werd opgetekend betrof het karakter van de deelnemende instellingen. Uit de jaarverslagen blijkt dat de instellingen groter worden en een steeds

gemengder karakter krijgen. Steeds vaker verleent een instelling diensten op meerdere werkgebieden. Omdat de presentatie ieder jaar verbetert, wordt de beoordeling op dit punt steeds strenger. Ten aanzien van de doeltreffendheid valt op dat er teveel wordt geschermd met registratiegegevens. Deze registratiegegevens staan lang niet altijd duidelijk in relatie tot het product. Dit maakt de meetbaarheid van de doeltreffendheid in de dienstverlening onvoldoende. Vooral de zorgsector maakt zich hieraan schuldig. In de sectoren samenlevingsopbouw en ouderenwerk is de effectbeschrijving veel beter. In dit verband wees de werksecretaris op de mogelijkheid het jaarverslag als panelstuk ten behoeve van cliëntentoetsing, of financiële toetsing te gebruiken. Verantwoordingsgesprekken komen niet voor, terwijl het jaarverslag bij uitstek kan worden benut als een basis voor dergelijke evaluaties. Financiële gegevens ontbreken soms ten enen male in de jaarverslagen. Ook wordt vaak verzuimd financiers en/of sponsors te bedanken voor hun medewerking. Aan personele aangelegenheden wordt meer aandacht geschonken. Vermoedelijk is dit het gevolg van de schaalvergroting die zich bij de instellingen heeft voltrokken. Dit heeft er veelal toe geleid dat er meer aandacht (menschkracht) beschikbaar is voor personele aangelegenheden. Ten aanzien van het vernieuwingsgehalte, tot uiting komend in de activiteiten alsmede in de organisatie zelf, scoren de sector samenlevingsopbouw en de zorgsector hoog. De algemene hoofdprijs ging dit jaar naar Stichting Eemeroord, centrum voor verstandelijk gehandicapten te Baarn. De drie waarderingsprijzen gingen naar het Centrum voor Alcohol en Drugs (Assen), de Stichting Buitenlandse Werknemers Rijnmond (Rotterdam) en De Sterrenberg, Christelijk centrum voor mensen met een verstandelijke handicap, (Huis ter Heide, Gemeente Zeist). Verder werden er diverse eervolle vermeldingen uitgedeeld. Namens de prijswinnaars bedankte mw. ter Horn van Stichting Eemeroord de jury. Zij was erg enthousi-

ast over de paneltoetsing en blij met de prijs (een pc, zie foto). Voorts vertelde zij dat er in de zorgsector binnenkort een wettelijke verplichting zal gelden om gebruikers te raadplegen. Als antwoord op de aanbeveling van de werksecretaris om het jaarverslag als basis voor cliëntentoetsing te gebruiken, meldde zij dat er wetgeving dienaangaande onderweg was. Inmiddels zijn de wetsvoorstellen Medezeggenschap Cliënten Zorginstellingen en Klachtrecht Cliënten Zorgsector door minister d'Ancona en staatssecretaris Simons ingediend bij de Tweede Kamer (op 8 maart jl.). Mw. ter Horn van Eemeroord toonde zich voorts blij verrast dat haar stichting reeds na eerste inzending in de prijzen was gevallen.

Het juryrapport 1993 van het Panel Toetsing Jaarverslagen kan worden besteld bij het Landelijk Centrum Opbouwwerk, telefoon: 070-3804461 (gratis). □

De glans van de eenvoud

Door Herman van Run, oud-hoogleraar Persgeschiedenis

Panel-lezing 1993

Wat denkt u, dames en heren, dat redacties van kranten doen wanneer ze een jaarverslag uit enigerlei tak van maatschappelijk werk op tafel krijgen? In de meeste gevallen zal het meisje of de man die het uit de enveloppe haalt, het op haar of zijn bureau leggen om er straks het bekertje koffie op te kunnen zetten. Bekertjes rechtstreeks op het bureaublad geeft maar vlekken.

Gaat het om een jaarverslag van een plaatselijke instelling, dan zal de stads- of streekredactie toch even kijken of er iets vermeldenswaardigs in staat. Daarvoor bladert hij of zij -laten we afspreken dat ik met 'hij' ook 'zij' bedoel - niet het hele verslag door maar zoekt hij naar een samenvatting. En hij weet; helemaal achterin of helemaal voorin. Mocht hij geluk hebben en daarin vinden dat de directeur van de instelling ontslagen werd wegens een drieëntachtig maal herhaalde poging tot ongewenste intimiteit of dat de penningmeester, toevallig net vóór het jaarverslag naar de drukker ging, zich alle kasgelden had toegeëigend, dan zal hij even zijn koffie vergeten en een bericht maken, nog voor de krant van diezelfde dag. En als het een intelligente iemand is zal hij bij de formulering van zijn stukje even aarzelen bij het neerschrijven van de uitdrukking 'ongewenste intimiteit', want in de eerste plaats is het altijd een halve waarheid, want de ongewenstheid slaat maar op één van de betrokkenen.

Met dat alles wil ik alleen maar zeggen dat de beknoptheid en saillantheid de eerste trefwoorden zijn die mij te binnen schoten toen ik u direct toegeven dat dit tekenend is voor een buitengewoon oppervlakkig persoon als ik er een ben, een oppervlakkigheid die wel iets te maken zal hebben met mijn herkomst: ik kom namelijk uit de journalistiek. Maar nadere reflectie op de ideale gedaante van een jaarverslag bracht me op misschien zinniger gedachten, die ik u niet wil onthouden. Voor jaarverslagen geldt wat naar mijn inzicht voor ieder mededelend geschrift geldt:

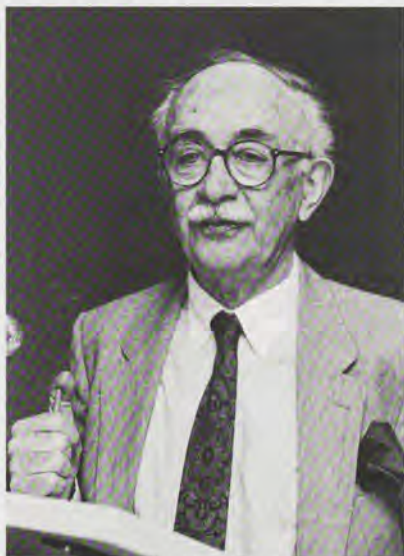
* dat je begint met je af te vragen voor wie het bestemd is om zowel

inhoud als vorm daarop af te stemmen;

- * dat je tevoren precies bepaalt wat er in moet en wat er uit kan blijven;
- * dat je de stof overzichtelijk indeelt, de onderscheiden hoofdstukken van passende koppen voorziet en samen met de opmaker de typografie van de tekst bepaalt;
- * dat je de formuleringen gebruikt die uitmunten door aangename helderheid en, als het kan, door oorspronkelijkheid;
- * dat je zinnen bouwt en woorden kiest die logisch, redkundig en in semantisch opzicht onberispelijk zijn;

dat je geen taalfouten maakt, ook geen spelfouten, en komma's en punten op de goede plaatsen zet.

en over de feiten van enkele jaarverslagen die ik als illustratie-materiaal heb toegezonden gekregen. Weliswaar heeft niemand mij opgedragen het precies daarover te hebben, maar uit de mij gedane suggesties, die liepen van de vraag 'wat doen we met het jaarverslag' tot de vraag 'hoe maken we het jaarverslag toegankelijk voor overheid, publiek en pers', leid ik af dat ik overeenkomstig mijn aard dubbel vervelend mag zijn door zowel opbouwend als afbrekend te schoolmeesteren. Daarbij beken ik u op voorhand dat vooral alles wat ik aan parmantige beweringen zal doen voortkomt uit een feilbaar oordeelsvermogen met daaraan inherente onzekerheden.

Dhr. H van Run

Kortom, dat je ongeveer schrijft zoals Karel van der Reve. Als hij, Van der Reve, de jaarverslagen zou schrijven van alle instellingen, werkzaam op maatschappelijk terrein, zou je mij verder niet horen. Maar omdat van der Reve niet alle jaarverslagen, zelfs geen enkel jaarverslag schrijft, zult u me nog even moeten aanhoren, want ik ga ervan uit dat ik het moet hebben over de vereisten voor een goed jaarverslag

Om enige lijn in mijn betoeg te houden zal ik ongeveer de volgorde aanhouden van de korte reeks die ik zonet opsomde, toen ik zei dat een jaarverslag naar mijn inzicht dient te voldoen aan de vereisten waaraan ieder mededelend geschrift hoort te voldoen. Maar als u die reeks intussen vergeten bent of zodadelijk die innerlijke orde niet hoort, is er niks aan de hand.

Jan en alleman.

Tegelijk met enkele voorbeelden van jaarverslagen kreeg ik door de goede zorgen van het secretariaat Landelijk Centrum Opbouwwerk een kopie toegestuurd van een 'Handleiding voor het maken van een jaarverslag'. Die handleiding - een katern van het april nummer 1989 van 'Mededelingen Opbouwwerk' - heb ik pas zo laat mogelijk gelezen om niet bevooroordeeld te zijn en om niet te snel het ongemakkelijke gevoel te krijgen dat ik hier voor niks zou staan te praten, omdat iedereen, die handleiding gelezen hebbend, al beter wist. Het eerste dat ik in die Handleiding las was dat instellingen en bedrijven in hun jaarverslagen meestal aan drie lezersgroepen verantwoording afleggen: aan subsidienten, doelgroepen of cliënten en bestuur plus medewerkers. Dat moge zo zijn, maar als daarmee gezegd wil wizen dat jaarverslagen alleen voor die groepen leesbaar moeten zijn, wordt één groep vergeten, namelijk Jan en alleman. Natuurlijk is een jaarverslag niet in die zin voor iedereen bestemd dat het alle buitenstaanders moet kunnen boeien, maar wel in die zin dat iedere buitenstaander als hij dat zou willen toegang moet kunnen krijgen tot wat het jaarverslag wil vertellen. "We schrijven het jaarverslag voor derden", schreef het juryrapport 1992 van het Panel Toetsing Jaarverslagen met apodictische precisie. Net zo min als over de geadresseerde mag over de adresant onduidelijkheid bestaan. Iemand moet zich melden als opsteller van het jaarverslag. En dan niet 'Yvonne' of 'Theo', maar bijvoorbeeld 'de directeur' of 'het bestuur' of -nog mooier- 'bestuur en medewerkers'. Laatstvermelde ondertekening van het voorwoord vond ik in het kleinste, dunste en ongetwijfeld goedkoopste jaarverslag dat ik ter inzage kreeg, namelijk dat van een Algemeen Maatschappelijk Werk-instelling. Dat het dagelijks bestuur van die stichting zich op de eerste dag van het verslagjaar (1988) had verpopt tot bestuur ad interim, is iets wat nu niet ter zake doet ook al zou een volledige uiteenzetting van de daarmee gepaard gegane verwickelingen en achterklap

ongetwijfeld hebben geleid tot het maken van het dikste in plaats van het dunste jaarverslag.

Ook het minder fraaie.

Dat bij het maken van een jaarverslag vlak na de vraag voor wie het bestemd is en wie het uitbrengt de vraag rijst wat er in moet, durf ik nauwelijks te zeggen omdat een leider zuinig moet zijn met het intrappen van open deuren. Toch iets daarover. In de journalistiek geldt bij het maken van een bericht dat het zo mogelijk een antwoord moet geven op de vragen 'wie, wat, waar en wanneer' de vier w's. Een overigens aan slijtage lijdende ezelbrug, waarbij ik me afvraag, waarom geen 'w' van 'waarom' of 'waartoe' en waarom geen 'h' van 'hoe'? Maar wat heeft deze cliché-benadering met het maken van een jaarverslag te maken, zult u zeggen, want een jaarverslag is geen bericht maar, om in de termen van de journalistiek te blijven, een verslag. Jawel, maar ik zie een jaarverslag toch eerder als een jaarbericht dan als een verslag in de zin van een beschrijving van een gebeurtenis of een reeks van gebeurtenissen. En dus mag ik, alle overige kenmerken van een journalistiek bericht terzijde gelaten, twee hoofdkenmerken ervan naar voren brengen: u aansprekende feitelijkheid en beknoptheid. En het kroonbewijs voor de gewenstheid daarvan zie ik in het ervaringsfeit dat vrijwel iedere lezer van de uitvoerige jaarverslagen meteen op zoek gaat naar een samenvatting. Bij het bepalen van de precieze inhoud van het jaarverslag kan maar één richtlijn gelden, namelijk alleen het redelijk belangrijke vermelden. Ook het negatieve, en meer nadruk leggen op de werkzaamheden dan op personele zaken. Bij de afweging van wat belangrijk is moet voortdurend de vraag worden gesteld of het geacht kan worden de lezer te interesseren. Daar zit dan tevens een ferme aansporing in het minder fraaie niet weg te laten. Het viel me op dat in al de eerder aangehaalde 'Handleiding voor het maken van een jaarverslag' wordt gesproken van een 'inhoudelijk' naast een financieel jaarverslag. Ik

begrijp wel wat bedoeld wordt, maar is het dan niet alsof een financieel verslag per se inhoudsloos is en dat het algemene verslag inhoudsloos kan zijn? Ik wil eigenlijk zeggen: kunnen we dat woord 'inhoudelijk' (dat eigenlijk niets anders betekent dan waarvoor het tegenwoordig gebruikt wordt) niet afschaffen. Wie tegenwoordig een beetje deftig wil doen gebruikt het (ook in de politiek: 'inhoudelijke discussie') en alle deftige praters hebben niet in de gaten dat het zoals zij het gebruiken niets betekent en altijd weg kan blijven. In een mij toegestuurd jaarverslag van een clubhuizen-organisatie werd gesproken van 'inhoudelijke gesprekken met de medewerkers', waaruit ik, mij houdend aan wat er waarschijnlijk mee bedoeld werd, de conclusie trok dat die gesprekken gewoonlijk over niks gingen.

Cosmetische opzettelijkheden.

Dat het uiterlijk van een jaarverslag ook wat wil, weet u net zo goed als ik. Maar wat wil het uiterlijk precies? Ik denk een heldere, dat wil zeggen logische, compositie, een indeling in hoofdstukken, een goede verhouding tussen lettergrootte, regellengte en witverdeling (vaklu spreken van lay-out) en een fatsoenlijk lettertype (de gewone schrijfmachineletter vind ik zeer fatsoenlijk). Zo was het prijzenswaardig dat een Stichting Samenlevingsopbouw haar keurig getikt jaarverslag 1989 en het in dezelfde ringband geringde werkplan 1990/1991 vooraf deed gaan van gekleurde titelbladen, maar minder prijzenswaardig was het dat na het titelblad 'Jaarverslag' het werkplan volgde en na het titelblad 'Werkplan' het jaarverslag. De al tweemaal ter sprake gekomen 'Handleiding' legt enige nadruk op de beeldvorming doordat het jaarverslag als een soort visitekaartje fungeert. Ook de termen 'identiteit' en 'image' vallen in dit verband tezamen met de vraag hoe men wil overkomen. Gevaarlijk woorden, vind ik, die ruiken naar het ordinaire aroma dat pleegt op te stijgen uit de commerciële poelen waarin public-relationslieden, marketeers of consultants, in

ieder geval noot met een gewoon Nederlands woord aangeduide overbodigheden, weelding rondzwermen. Het enige bureau waarover ik het nu natuurlijk niet heb is Stimio BV te Meteren.

Laten we toch voorzichtig zijn met cosmetische opzettelijkheden en besefen dat een jaarverslag nooit beter en mooier kan zijn dan wanneer het uitmunt door helderheid, toegankelijkheid en esthetische eenvoud. Ook goed gekozen illustraties kunnen wonderen doen. Maar dan niet de kop van een directeur of het hoofd van een directrice maar wel die van de verpleegster op de fiets op pagina 11 van het jaarverslag van de Stichting Maatschappelijke Dienstverlening - ook overigens, qua overzichtelijkheid en indeling een naar mijn inzicht voorbeeldig jaarverslag, ook al mocht het van het Panel Toetsing Jaarverslagen niet in de prijzen vallen.

Leesbaarheid.

Welke eisen mogen worden gesteld aan de leesbaarheid van een jaarverslag? De hoogst denkbare. Maar laten we wat preciezer en bescheidener zijn. Begrijpelijkheid door helderheid is vereiste nummer één. Een aangename stijl tezamen met een goede woordkeus is vereiste nummer twee. Een afwezigheid van taalfouten is vereiste nummer drie. Aan begrijpelijkheid door helderheid mankeert nogal eens wat. Helderheid wordt niet vanzelf bereikt door vermindering van jargon of doctorandusentaal. Want berg je soms als doctorandussen gewoon gaan doen. Voor je het weet hebben ze het dan over 'het gebeuren concreet maken naar de mensen toe'. Nee, met helderheid bedoel ik dat de lezer geen puzzels worden voor gezet maar oplossingen. Onlangs kreeg ik een Riagg-jaarverslag onder ogen. Mij niet ter inzage gegeven door het secretariaat Panel Toetsing Jaarverslagen, maar door mijn zoon die tot eigen profit bij voorkeur voor non-profit organisaties werkt. Dat Riagg-jaarverslag droeg de ondoorgroendelijke titel 'Een terugblik naar de toekomst'. Het enige wat ik mij erbij kan voorstellen is: met je auto in de rijchering achteruit rijden en daarbij in de

achteruitkijkspiegel kijken. Omdat ik de zaak niet vertrouwd, ben ik voorzichtig de eerste bladzijde gaan lezen. En daarop de volgende zin: "Waren al in eerder stadium via breed opgezette werkconferenties, waaraan veel medewerkers uit alle functies en geledingen hebben deelgenomen, de vroegere keuzes herijkt, zijn in meerdere werkgroepen in de volgende fase de keuzes en doelen heroverwogen". Ik heb niet geprobeerd ook de volgende zin te lezen en te begrijpen, al was het alleen maar om te voorkomen dat ik om spoedopname via de Riagg had moeten verzoeken. Maar was het in de mij wel ter inzage gestuurde jaarverslagen altijd beter? Ik pakte het Jaarverslag 1989 van de VOG, de vereniging van ondernemingen in de gepremieerde en gesubsidieerde sector. Hoe is die VOG ontstaan? Gelukkig, het stond in de tweede zin van de 'inleiding': De VOG is op 1 januari 1989 ontstaan uit de fusie tussen de WMD, WSCW, WVO, WKC en WeCaSa. Dat was dus duidelijk. Omdat ik nog meer wilde weten las ik door en zag dat de VOG ambtelijk overleg had gevoerd met de WDT, WJ, NK, VNB en NZR. Dat wist ik dus ook al weer. En wat deed het VOG nog meer behalve ambtelijk overleg voeren? Voornamelijk: afstemmen. Op pagina 2 las ik: afstemming van alle landelijke werkzaamheden die ten behoeve van de instellingen (welke) worden verricht, op pagina 4: afstemming tussen werkveld en onderwijs, op pagina 5: afstemming op macro-niveau in de gepremieerde en gesubsidieerde sector, en op diezelfde pagina afstemming ten aanzien van de inhoud, verzameling en verwerking van gegevens. Ik wil alleen maar zeggen dat zo'n jaarverslag qua helderheid en toegankelijkheid enigszins tekort schiet.

Omwachtelingen.

Behalve voor inzichtelijkheid van de tekst zijn stijl, zinsbouw en woordkeus bepalend voor het leesgenoege. Daarvan hangt het namelijk af of men de tekst met plezier leest, met onverschilligheid of kokhalzend. Als het jaarverslag van het Rotterdamse vormingswerk met ouderen

mededeeld dat het een wethouder heeft geadviseerd "het beleidskader toe te spitzen op zorginhoudelijke ontwikkelingen en organisatorische structuren", zegt dit niemand iets, ook die wethouder niet, denk ik; het zegt niks meer dan wat een kluwen wol iemand zegt. En als hetzelfde jaarverslag het heeft over "gestalte geven aan de inhoud van een cursus", denk je bij jezelf: waarom staat daar niet gewoon "een cursus in elkaar zetten"? Jammer dat ik dit allemaal moet zeggen, want dat Rotterdamse vormingswerk met ouderen - waarvoor ik gelet op mijn leeftijd spontaan belangstelling voelde - lijkt me erg nuttig, nuttiger dan de gemeentelijke overheid toen blijkbaar besefte. Net goed dat de jaarverslaggeefster zowel bij 'het college van B & W' als bij het stedelijk bureau' voor straf een verkeerd bezitelijk voornaamwoord - natuurlijk weer 'haar' zette. Maar in alle jaarverslagen kom je omzwachtelingen tegen in plaats

van gewone taal. Waarom schrijft iemand toch: "Op instellingsniveau nam de hulpverlening in kwantitatieve zin toe" in plaats van: per instelling groeide het aantal hulpverleningen? We zeggen thuis toch ook niet: "In kwantitatieve zin zou ik met meer soap gediend zijn" als we nog een bordje willen? En waarom schrijft iemand: "Het begrip Maatschappelijke Dienstverlening is representatief voor die sector van de hulpverlening waarbinnen zich o.a. twee werksoorten manifesten: 1. het algemeen maatschappelijk werk en 2. de gezins/bejaarden-verzorging? Waarom niet in plaats daarvan: 'Maatschappelijke dienstverlening omvat onder meer algemeen maatschappelijk werk en gezins- en bejaardenverzorging'?" Het is vrees ik, gedachteloze dikdoenerij die in zulke gevallen de toon zet. Zo is er ook een voorkeur voor woorden als 'filosofie' wanneer gewoon 'opvatting' of 'inzicht' of zelfs niet meer dan 'manier van doen' bedoeld wordt, 'discipline'

wanneer een bepaalde vorm van hulp of deskundigheid bedoeld wordt, 'operationaliseren' wanneer 'in praktijk brengen' bedoeld wordt, 'implementeren' wanneer 'invoeren' bedoeld wordt. Het komt allemaal op hetzelfde neer als een stoel in je keuken voortdurend 'zitobject' noemen.

Goed doorbloed.

Ik heb nauwelijks één jaarverslag gelezen waarin een persoonlijke stijl, enige warmte of oorspronkelijkheid doorklonken. Natuurlijk moet je daarmee oppassen, omdat een zo objectief mogelijk verhaal moet worden geleverd, maar het zou toch merkbaar mogen zijn dat achter de grijze tekst een levend wezen schuil gaat. Per verrassing kwam ik één goed doorbloed stuk in het mij gezonden materiaal tegen, het voorwoord in een Sociaal Jaarverslag, door de algemeen directeur persoonlijk geschreven, in de ik-vorm gesteld en in ronde taal verwoord - veel actieve constructies en veel tegenwoordige tijd. Met de betekenisrijke slotzin: "Ik hoop dat met name de medewerk(st)ers dit verslag ook als een vorm van bedanken voor ieders bijdrage willen zien." In de al diverse malen genoemde 'Handleiding' las ik hoe de toenmalige secretaris van het Panel Jaarverslagen in een interview haar afkeuring uitsprak over een jaarverslag waarin stond: "De gemeente heeft deze ontwikkeling tot onze verbazing gehonoreerd met een subsidie ()". "Dat is stom naar de financier toe", stond er in het desbetreffende interview. Dat is misschien zo, zeg ik dan, maar je gaat toch maar even recht op je stoel zitten als je zo'n hoogst persoonlijke bekentenis leest. En eigenlijk zou het me niet verbazen als de financier uit louter vertedering over zoveel naïviteit een dubbele subsidie had toegekend.

Taalbeschrijving.

Over ordinare taalfouten, die ook jaarverslagen ontsieren, zal ik maar niet veel zeggen, want ik vrees dat ik al meer dan genoeg schoolmeester. Maar hinderlijk is het wel als je of in jaarverslagen of juist in de veel-

genoemde 'Handleiding' leest over het Panel en 'haar ervaringen', over 'de samenstelling van het Panel die wijzigt' (wat wijzigst ze, zou J.L. Helder vragen), over 'niet in het minst' als integendeel 'niet het minst' bedoeld wordt, over 'de behandeling van terzake punten' (dat klinkt als 'mijn aan de drank neef'), Enzo-voort.

En dan dat vreselijk samengestelde voorzetsel naar..... toe ('naar het publiek toe') in plaats van: voor jegens, ten opzichte van - kies maar uit.

We zouden toch blij kunnen geven van een elementaire taalbeschaving als eens het diep te respecteren bezit was van ieder onderwijzer aan ene lager school?

Richtlijnen.

Tenslotte: wie zoekt, kan hier en daar algemene richtlijnen vinden voor het schrijven van verslagen of rapporten. Beroemd was indertijd het boek van Rudolf Flesh: 'How to Write Speak and Think More Effectively' in het Nederlands vertaald onder de titel Helder schrijven, spreken en denken. Het is door drie vertalers overgezet. Een erg goed boek kan ik het niet vinden, en dat niet omdat de vertalers het op pagina 14 met z'n drieën hebben over het Chinese volk en haar taal, en zelf niet omdat ik Flesh' bewering dat "schrijven per slot van rekening spreken op papier is" onzin vind, maar omdat er zoveel overbodigs in staat. Wie, tussen haakjes, bewezen wil hebben dat schrijven géén spreken op papier is, moet eens een letterlijk uitgetikt verslag lezen van wat hij gezegd heeft. Datgene wat, gezegd en gehoord, een zinnig vertoog leek, blijkt in geschreven vorm onverteerbare wartaal te zijn. Spreken en schrijven, uitzonderingsgevallen als I.A. Diepenhorst en Aad Kosto daargelaten, zijn twee verschillende uitingsvormen. Nuttiger en doelgerichter dan het boek van Flesh vind ik het boek 'Schriftelijk rapporteren' van H. de Boer e.a., indertijd als Aula-pocket verschijnen. Vooral het hoofdstuk van J. Veering daarin, het Taalgebruik in een rapport, is goed en nuttig, maar intussen wel wat verouderd. Over goed schrijven schreven Inez

van Eijk en R. Geel behartigenswaardige boeken en boekjes. Het 'Stijlboek' van de Volkskrant - waaraan die krant zich zelf overigens lang niet altijd houdt - verdient tevens aanbeveling en voor goed taalgebruik ken ik geen beter en beknopter boek dan 'Schrijfwijzer' van J. Renkema.

Maar met terzijdelegging van allerlei boeken en boekjes over schrijven en rapporteren - ik ken ze trouwens niet eens allemaal - verstout ik me een paar aanwijzingen te geven die in de praktijk hun nut bewezen hebben.

Ten eerste: schrijf zoveel mogelijk korte zinnen, maar wees niet zo dom te denken dat iedere lange zin per se verkeerd is of minder begrijpelijk dan een korte. Deze zojuist uitgesproken zin is vrij lang. Maar is hij onbegrijpelijk? Nee toch. De laatste drie zinnen zijn uiterst kort, maar zijn ze zoveel beter of sneller te begrijpen?

Ten tweede: gebruik als het even kan actieve werkwoordsvormen met benoemde onderwerpen. Dus niet "Nadat ondernemingsraad en Raad van Overleg waren geïnformeerd werd de notitie 'Bestuurlijke hervorming' gepubliceerd" maar: "Het dagelijks bestuur bracht de notitie 'Bestuurlijke hervorming' in de openbaarheid nadat het zowel de ondernemingsraad als de Raad van Overleg daarover had ingelicht".

Ten derde: gebruik gewone, levende woorden die precies aangeven wat je bedoelt. En in vredesnaam geen gemeenplaatselijke vaagheden als 'uitdaging', 'zich herkennen', 'zelfverwerkelijking', 'zorginhoudelijke' en noem maar op. Ten vierde: besef bij ieder woord, bij iedere zin, dat je je haast persoonlijk tot een ander richt om haar of hem iets te vertellen wat zij of hij nog niet wist maar vermoedelijk wel wil weten.

Helder, verzorgd en zonder aanstellerij, dat zijn om het allerkortst te zeggen naar mijn inzicht de belangrijkste aanwijzingen voor mededelende teksten als jaarverslagen. En over alles, over vorm en inhoud, over taal en stijl de glans van de eenvoud.

□

Trouw Wijk in het nieuws

Overgenomen uit *Trouw*

door *Rop Zouberg*.

De bewoners van de Utrechtse wijken Kanaleneiland en Lombok beschouwen het huis-aan-huisblad 'Ons Eiland' als een heuse krant. Een wonderlijke uitgave is het, gemaakt door de wijkvereniging. De sociale betekenis van 'Ons Eiland' is groot. Zelfs de burgemeester wil er bij horen.

De redactieruimte van 'Ons Eiland' in Utrecht lijkt op maandagmorgen wel de zoete inval. Plaatselijke middenstanders lopen aan en af om hun aanbiedingen nog mee te krijgen in de editie van woensdag. De slager moppert over de stijging van het BTW-tarief voor advertenties en zegt dat het tijd wordt dat Lubbers opstapt. Intussen neemt Kees Ebbenhorst onverstoort telefonisch een advertentie van het Kaasboertje aan: "Dus ik noteer: Drentse kruidenkaas voor zesvijfenvoertje."

Boven Ebbenhorst, aan de muur, hangen de foto's die van zijn krant het lijfblad voor society-minded Nederland lijken te maken: Jos Brink heft het glas, evenals Gerard Joling en André van Duin. Allen met een exemplaar van 'Ons Eiland' in de hand. Aan het eind van ieder jaar vraagt Ebbenhorst ("ik heb wat contacten in die kringen") een bekende Nederlander om een toost uit te brengen op de lezers van zijn krant. De foto's die dat oplevert verschijnen op de voorpagina: "ze doen het echt allemaal voor niets."

'Ons Eiland' verschijnt iedere woensdag op Kanaleneiland en in Lombok, twee wijken in het westen van Utrecht. Aan de eerste wijk ontleend het huis-aan-huis-blad zijn naam. De oplage bedraagt wekelijks dertigduizend exemplaren. Anders dan veel andere gratis kranten die in Nederland verschijnen wordt 'Ons Eiland' niet uitgegeven door een groot concern. Het blad is een produkt van de wijkvereniging op Kanaleneiland en in zijn soort in Utrecht alleen vergelijkbaar met de 'Overvecht' en de 'Zuilenaar' die worden uitgegeven door een particulier.

Een wonderlijke krant is het. Aan de ene kant drijft het blad volledig op advertentie-inkomsten anderzijds heeft 'Ons Eiland' een niet weg te

cijferen sociale functie in het verspreidingsgebied. De krant, en daarmee de wijkvereniging, organiseert traditioneel een nieuwwaars receptie, viswedstrijd en bingo-middagen.

Bijna alles wat er in de wijk gebeurt wordt gesignaleerd en gepubliceerd. Bij voorbeeld: "Op de redactie is een bericht binnen gekomen dat er in de omgeving van de Lesinglaan een hangertje is gevonden waaraan een tandje hangt! Ebbenhorst: "De krant wordt woord voor woord gespeld. Dit is onze vijf-enderdigste jaargang, en daarmee is 'Ons Eiland' zo oud als de wijk waarin het blad wordt verspreid. Af en toe bellen er mensen op die na een verhuizing maar niet kunnen wennen aan het feit dat ze de krant niet meer in de bus krijgen. 'We hebben 'Ons Eiland' 25 jaar lang gelezen!, roepen ze dan uit. Meestal maken ze dan geld over, waarna we de krant iedere week opsturen."

Aan de muur hangt een spreuk: 'Ga op in uw werk, ga er niet in onder'. Ebbenhorst (58) staat bij het GAK ingeschreven als administrateur, maar hij beschouwt zich eerder als manusje-van-alles. Hij zorgt voor de kopij, de advertenties en zet op woensdag de klanten klaar voor de 85 bezorgers. "Als ze bellen dat er gens in het park een bundel kranten is gedumpt vlieg ik weg om ze op te halen." Negen jaar geleden werd Ebbenhorst - hij was toen al actief in de wijkvereniging en een jaar werkloos- gevraagd om de coördinatie van de wijkkrant op zich te nemen. Na enige aarzeling stapte hij erin, al snapte hij aanvankelijk maar weinig van de sociale betekenis die 'Ons Eiland' had. "Een vrouw belde op en zei: 'ik heb m'n krantje niet gehad', mijn eerste reactie was 'Hoezo? 't is een gratis blad!' Ik begreep er niets van, pas naarmate ik langer door de wijk zwierf realiseerde ik mij dat de mensen hier niet anders gewend zijn dan dat 'Ons Eiland' iedere week in de bus valt. Dat daartoe al vanaf de eerste jaren dat de krant verscheen, tijdens de bouw van deze wijk. De bezorgers belden dan aan met de mededeling: 'als alles goed is bezorg ik u iedere week 'Ons Eiland''. Mensen vinden dat schitterend. En zo moet het blijven.

Ik word weleens benaderd door reclamebureaus die graag folders willen laten meevouwen. Ik heb dat altijd tegengehouden, "dan belandt de krant natuurlijk gelijk in de vuilnisbak."

Het verspreidingsgebied van "Ons Eiland" bestrijkt twee wijken die qua uiterlijk hevig verschillen. Kanaleneiland werd na de oorlog opgetrokken uit beton, de straten werden vernoemd naar als Marshall, Hammerskjöld en Adenauer, Lombok vormt daarmee een schril contrast. De naamgeving herinnert voornamelijk aan het koloniale verleden en de staat van de huizen is op zijn zachts gezegd gebrekkig. Daar staat tegenover dat de bevolkings-samenstelling van Kanaleneiland en Lombok niet echt verschilt: de versmelting van autochtone en allochtone Nederlanders is voorzichtig begonnen. Gedeeltes van de kopij in "Ons Eiland" worden in het Turks en Marokkaans opgenomen. Ebbenhorst zou willen dat meer allochtonen opgenomen worden in de wijkverenigingen, maar de participatie blijft naar zijn zeggen te mager. Er wordt over en weer een hoop gekankerd, maar daar wil hij niet aan meedoen. Ebbenhorst neemt dan ook niet in de kolommen op dat het leven in de wijk in een negatief daglicht stelt. "De wijken zijn al lang genoeg afgekraakt."

Er is contact gelegd met het plaatselijk wijkbureau West dat van tijd tot tijd de rubriek "Wijkperspectief" voor de krant schrijft. Het bureau maakt melding van onderhoud aan de parken, de verbeteringen aan het winkelcentrum en de vernieuwing van de fietspaden. Ebbenhorst neemt vaak zelf het initiatief wanneer hij misstanden constateert. In de krant verschijnen foto's van zandbakken waarin honden uitgelaten en van hoekjes in de wijk die door de wijkbewoners als dumpplaats voor afval fungeerden. In de bijschriften werd een beroep gedaan op de mensen om de wijk leefbaar te houden. De publicaties hadden doorgaans het effect dat de stadsreiniging na een dag de boel kwam opruimen. Ebbenhorst: "de gemeente kan er gewoon niet omheen, we sturen exemplaren van de krant naar het stadhuis en alle politieke partijen.

Je moet natuurlijk niet iedere week zo'n verhaal publiceren, maar ze kunnen weten wat er speelt. Als het een klereszooi in de wijk is, laat ze dan eerst de boel opruimen. Onderzoeken wie verantwoordelijk is voor de bende kan later nog."

Toch is hij tegelijkertijd somber. Op Kanaleneiland waren kleine cosmetische ingrepen voldoende om de leefbaarheid op straat te vergroten. In Lombok, waar een grootscheepse renovatie wegens geldgebrek al jaren wordt uitgesteld, zal nog veel moeten gebeuren. De afgelopen maand werd de subsidiekraan voor stadsvernieuwing in Utrecht behoorlijk dichtgedraaid ten gunste van de drie andere grote steden. Het zal volgens Ebbenhorst het pessimisme van de wijkbewoners alleen nog maar vergroten.

Een buurtbewoonster komt de redactieruimte binnen en vraagt Ebbenhorst of ze nog een advertentie kwijt kan voor de komende woensdageditie. Ze wil een tweepersoonsbed met ingebouwde verlichting kwijt. De redacteur noteert: Te koop aangeboden: zandkleurig bed met toebehoren. Als de vrouw weg is zegt Ebbenhorst "Dat moet toch even kunnen? Veel mensen bellen ons op, willen advies over de vreemdste dingen, wat de goedkoopste taxi is, waar ze met bepaalde problemen terecht kunnen. Ze bellen vaak eerst ons op als er wat aan de hand is, en dan pas de politie. Wijkbewoners kwamen ons ook gevonden voorwerpen brengen. Sleutels, shawls noem maar op. Daar zijn we gelukkig mee gestopt." Hij laat een klappertje zien met een alfabetische lijst van adressen waar mensen naar toe verwezen kunnen worden.

De advertentie van het bed zal ergens worden opgenomen in de krant die de lezers ook waarschuwt voor een scharensleep 'die tegen abnormaal hoge prijzen' uw slijpwerk uitvoert. Wij adviseren u van tevoren een prijs af te spreken. Daaronder is toegevoegd: "Een gewaarschuwd mens telt voor twee". Befaald zijn ook 'de stopper-tjes' van de krant, kleine wetenswaardigheden waarmee ieder gaatje dat tijdens de opmaak ontstaat onmiddellijk wordt opgevuld. Citaat: "Een eksterooig is altijd het

gevolg van druk of wrijving van slecht passende schoenen. Koop altijd schoenen aan het einde van de dag".

Het krantenconcern Wegener brengt in Utrecht ook een serie huis-aan-huis-bladen rond onder de titel 'Utrecht Present'. Ze danken volgens Ebbenhorst hun bestaan vooral aan de angst dat 'Ons Eiland', de 'Zuilenaar' en 'Overvecht' te sterk worden. Hij spreekt van een ware advertentie-prijzenslag met de Wegener-kranten. "Ze willen ons kapot maken, maar slaan simpelweg de plank mis. Daarvoor zitten wij al veel te lang in deze wijken". Er bestaat inmiddels een mooie samenwerking tussen 'de Zuilenaar', 'Overvecht' en de krant van het Kanaleneiland. Adverteerders kunnen met hun annonces voor één prijs terecht in drie kranten, waarmee ze in één klap op zo'n zeventigduizend deurmatten belanden.

"Je brengt geen groot nieuws in zo'n wijkblad, wel bencht je over datgene waar de mensen het meest in geïnteresseerd zijn: het nieuws van om de hoek. De mensen hebben toch geen interesse voor dingen die aan de andere kant van de stad gebeuren. Een enkele keer per jaar organiseren we dan ook nog een nieuwjaarsreceptie in de kantine van de voetbalvereniging. Het is daar lekker goedkoop. Je kunt de mensen toch geen twee gulden laten betalen voor een kopje thee? Dit jaar kwam zelfs de nieuwe burgemeester, Opstellen, even langs. Hij heeft gezegd dat hij dit jaar ook komt vissen bij de jaarlijkse wedstrijd. De burgemeester denkt waarschijnlijk: daar gebeurt wat, daar moet ik bij zijn."

De telefoon gaat, aan de andere kant van de lijn zegt een jongen van zestien tegen Ebbenhorst: "ik wil werken." Het is even stil. Dan barst de redacteur los: "Dat hoor je niet zo vaak meer! Heel mooi, kom woensdag maar langs."

□

Buurten voor Gezondheid

In de serie community based lokaal gezondheidsbeleid is het verslagboek 'Buurten voor Gezondheid' verschenen. Het boek bevat verslagen van workshops en inleidingen van een tweedaags congres in 's- Hertogenbosch. Thema's die aan de orde komen zijn: opvang van psychiatrische patiënten, ouder worden, vrouwen en gezondheid, migranten en gezondheid, kinderen in de buurt en het functioneren van een wijkgezondheidscentrum. In de inleidingen worden de mogelijkheden en onmogelijkheden van gezondheidsbevorderende activiteiten op buurtniveau o.a. belicht vanuit de optiek van wetenschap, politiek en zorgverzekeraars.

Buurten voor Gezondheid kost f 25,- (inclusief porto) en is te bestellen door overmaking van dat bedrag t.n.v. het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) Zwolle op bankrekeningnummer 42.94.40.80A.

o

 Zwolle

Alleenstaande Marokkaanse vrouwen in Nederland

Onlangs werd de publicatie 'Woonsituaties van alleenstaande Marokkaanse vrouwen in Nederland' gepresenteerd. Cultureel-antropoloog Sybrech Nevenzeel tekende voor de produktie. Het onderzoek is gevoerd op basis van interviews met de betrokken vrouwen. Uit de resultaten kunnen consequenties worden getrokken ten aanzien van de positie van Marokkaanse vrouwen op de woonmarkt, de arbeidsmarkt alsook hun behoefte aan bepaalde vormen van hulpverlening. Het boek belicht de eigenheden van de specifieke sociale positie die alleenstaande Marokkaanse vrouwen innemen. Het onderzoek vult aldus een lacune in onze beschikbare kennis op.

Alhoewel woonwensen van getrouwde migrantenvrouwen steeds meer aandacht krijgen, kan niet vanzelfsprekend worden aangenomen dat hun woonwensen ook voor alleenstaande marokkaanse vrouwen gelden. In literatuur over deze groep en over wonen, bij beleidsmakers en bij zelforganisaties is (nog) weinig aandacht voor hun woonsituatie.

'Hoe is de woonsituatie van alleenstaande Marokkaanse vrouwen in Nederland?' is de vraag die in dit onderzoek centraal staat. Er is naar 3 fasen gekeken: de woonsituatie van af het moment dat zij alleenstaande worden, de huidige en de gewenste woonsituatie. Het is de eerste keer dat hiernaar verkennend, kwalitatief onderzoek gedaan is.

Uit half-gestructureerde gesprekken met 30 alleenstaande Marokkaanse vrouwen en een tiental hulpverleners/deskundigen blijkt dat het antwoord op de vraag niet eenduidig is. Ieder van de geïnterviewde vrouwen heeft tot op de dag van vandaag, een eigen woongeschiedenis, een unieke woonsituatie en eigen woonwensen voor de toekomst. Naast de onderlinge verschillen zijn er in grote lijnen een aantal overeenkomsten in hun woongeschiedenissen en hun huidige en gewenste woonsituaties.

Sinds het midden van de jaren zestig wonen er steeds meer Marokkanen in Nederland, vooral in de grote steden in de Randstad. In het begin kwamen er vooral mannen om hier tijdelijk te werken. Vanaf 1973 kwam de gezinshereniging op gang. Marokkaanse vrouwen en kinderen konden zich sindsdien ook in Nederland vestigen, bij de al hier wonende echtgenoot en/of vader. Voor hun verblijfsvergunning zijn zij in de eerste jaren van hem afhankelijk.

Er zijn tot nu toe slechts enkele vrouwen, die al in Marokko alleenstaande waren, naar Nederland gekomen. Wel wordt snel een groeiend aantal Marokkaanse vrouwen en meisjes hier alleenstaande na scheiding dan wel overlijden van de echtgenoot, of na -al dan niet gedwongen- verlaten van het ouderlijk huis. Hun leeftijd, opleidingsniveau en inkomens lopen sterk uiteen. Het zijn, naar burgerlijke staat, ongerouwde, (nog) getrouwde, gescheiden en verzuwde vrouwen met en zonder kinderen. Van de geïnterviewde vrouwen is 2/3 gescheiden.

Kwetsbare groep

Er zijn een aantal in het oog lopende overeenkomsten tussen de geïnterviewde alleenstaande vrouwen. Het wonen zonder echtgenoot, vader, broer of andere inwonende man wijkt af van de gangbare normen voor Marokkaanse vrouwen. Ze voelen zich vanwege dit afwijkende woongedrag over het algemeen sterk bekriftiseerd door de Marokkaanse gemeenschap. Dit legt een zware sociale druk op hen. Tevens behoren vele vrouwen tot de economisch zwakste groep. Veel vrouwen zijn langdurig afhankelijk van een bijstandsuitkering, zijn laag geschoold en hebben weinig werkervaring. Ze maken zich zorgen over de financiën, de opvoeding van de kinderen, hun gezondheid, het contact met hun familie of ex-echtgenoot, hun rechtspositie of scheidingsprocedure, werk, school en hun woonsituatie. Omdat hun levensomstandigheden als alleenstaande vrouw in Marokko vaak nog moeilijker zouden zijn, hebben de meesten besloten voorgoed in Nederland te blijven wonen. Vanaf het moment dat zij de beslis-

sing nemen alleen te gaan wonen, hebben zij vervangende woonruimte nodig. Afgezien van de weduwen, die in de oorspronkelijke woning blijven, verlaten 8 op de 9 vrouwen deze woning. Van hen verhuist minstens 3/4 voor tijdelijke woonruimte naar een andere grote stad of naar een ander stadsdeel in hun oude woonplaats. De helft van de vrouwen die de oorspronkelijke woning verlaten, verblijft tijdelijk in één of meerdere Blijf-van-mijn-lifhuizen en/of andere opvangvoorzieningen. Dit verblijf wordt door bijna iedereen als zeer onaangenaam ervaren, afgezien van de veiligheid die het adres biedt. De periode dat zij een kamer en voorzieningen delen kan oplopen tot drie jaar. Meestal is vervangende, eigen woonruimte of, in een enkel geval, terugkeer naar de oorspronkelijke woning na vertrek van de echtgenoot, echter binnen één à anderhalf jaar geregeld. De andere vrouwen die de oorspronkelijke woning verlaten, vinden tijdelijk onderdak bij familie of in een kamer of woning in onderhuur.

Bij het zoeken naar vervangende woonruimte kan men een onderscheid maken tussen eenderde van de vrouwen die over het formele recht op een voorrangspostie bij woningtoewijzing beschikt en de lastiger zoekpraktijk van de anderen.

Woonwensen

Van alle vrouwen uit het onderzoek wil iets meer dan de helft op korte of iets langere termijn verhuizen. Op dit moment vindt 1 op de 5 vrouwen dat zij (veel) te krap woont. Twee en beslist drie kleinere kinderen op één slaapkamer vinden zij teveel. Als de kinderen groter zijn en huiswerk moeten maken, hebben zij naar hun mening in ieder geval een eigen slaapkamer nodig. Voor anderen, of in combinatie met te krappe behuizing, levert de woonomgeving psychisch veel problemen op. Het welbevinden van onlangs gescheiden of verzuwde vrouwen, die in de oorspronkelijke, passende woning zijn gebleven, zou sterk gebaat zijn bij een verhuizing naar een andere woonomgeving waar hun familie of Marokkaanse buurtgenoten zich minder met haar kunnen be-

Nieuwe Voorzitter

Jan Bugter voorzitter van het Landelijk Centrum Opbouwwerk

In de laatste bestuursvergadering van het Landelijk Centrum Opbouwwerk is de nieuwe bestuursvoorzitter benoemd. Deze functie werd gedurende de interim periode (overgangs-situatie, c.q. fusieproces van de Werkplaatsen Opbouwwerk met het voormalige Landelijk Platform Opbouwwerk) vervuld door de heer Drs. Jan Brinks, docent Bestuurskunde aan de Thorbecke Academie in Friesland.

De nieuwe voorzitter, Jan Bugter, is Wet- houder Economische Zaken en Werkgelegenheid in de Gemeente Deventer. Daarnaast was hij al gedurende een aantal jaren voorzitter van het Landelijk Samenwerkingsverband Achterstandsgebieden, et LSA, dat inder- tijd door het Landelijk Platform Opbouwwerk werd opgericht (in eerste aanleg t.b.v. het Probleem Cumulatie Gebieden- beleid, later ten dienste van de Sociale Vernieuwing). Als zodanig is de nieuwe voorzitter dan ook vertrouwd met de kern-functies waarvoor het Landelijk Centrum Opbouwwerk staat, t.w. de landelij- ke transfer- en innovatie-functie. Met de benoeming van een lokaal poli- tiek bestuurder tot voorzitter wordt vol- daan aan de statutaire bepalingen terzake, die voorschrijven dat een lokaal bestuurder de voorzittersfunctie van het Landelijk Centrum Opbouwwerk dient te vervullen. Die bepaling in de statuten onderlijnt (evenals eertjids bij het Landelijk Platform Opbouwwerk eind zeventiger ja- ren het geval was) dat de samenwer- king, vernieuwing en versterking van de lokale praxis centraal staat in de missie van de organisatie.

Den Haag

moeien. Het nemen van initiatieven om zelf andere woonruimte te vinden, is problematisch voor vrouwen die de Nederlandse taal niet ge- noeg beheersen of voor wie de wo- ningmarkt te ondoorzichtig is. Zij vinden het vervelend om steeds aan anderen te vragen hen te hel- pen. Eventuele verhuisplannen kun- nen hierdoor geblokkeerd raken, terwijl zij toch wel erg graag naar een andere woning of woonomge- ving zouden willen verhuizen. Het verbeteren van de huidige woonsi- tuatie krijgt pas prioriteit als de soci- aal-economische omstandigheden waarin vrouwen zich bevinden, rede- lijk zijn. Vrouwen die langdurig een bijstandsuitkering hebben, stellen een door hen gewenste verhuizing naar een grotere een daarmee du- dende woning doorgaans uit of af. De hogere huur zou te weinig ruimte voor andere uitgaven laten. De fi- nanciële situatie van alleenstaande Marokkaanse vrouwen laat ook het kopen van een woning niet toe. De realisatie van woonwensen hangt nauw samen met het inkomensni- veau. De woonwensen van de vrou- wen zijn gericht op de grootte van de woning, het soort woning, de in- richting van de woning en de woon- omgeving. Vormen van groepswo- nen waarbij men zelf de bure- nen kiest, zijn over het algemeen weinig bekend binnen deze groep. Voorzover zij wel een beeld hebben van groepswo- nen, blijkt dit negatief beïnvloed te zijn door de opgedane ervaringen in de crisisopvang of in studentenflats. Zij willen hun thans verkregen privacy en zelfstandig- heid niet meer opgeven. Vrouwen proberen, voorzover dat haalbaar is, hun woonsituatie hier een zodanig- ge vorm te geven die het meest bij hun behoeften aansluit. Voor moe- ders met inwonende kinderen die willen verhuizen, is dat de eensge- zinswoning in de stad. Vrouwen die alleen wonen en verhuisplannen hebben, willen naar een ruimere éta- gewoning. Binnenshuis hebben zij de voorkeur voor een grote, gesloten keuken, een aparte toilet en badruimte, een grote buitenruimte en, voor hun huishouden, voldoende kamers. Een sterke wens is het wonen in een rustige, gemêleerde buurt met veel groen, winkels en voorzienin-

gen. De voorkeur voor zo'n gemeng- de buurt heeft te maken met hun huishoudensituatie. Als alleen- staande Marokkaanse ben je snel onderwerp van gesprek in een buurt met veel Marokkaanse buurt- genoten. Dit staat, net als het sa- menwonen met anderen, hun streven naar onafhankelijkheid in de weg.

Aanbevelingen

Het onderzoek wordt afgesloten met een aantal aanbevelingen. Uit het onderzoek blijkt dat men met betrekking tot de woonsituatie van alleenstaande Marokkaanse vrouwen onderscheid moet maken tussen voorzieningen als crisisopvang en het zoeken naar vervangende, pas- sende woonruimte. Daarom moet een onderscheid gemaakt worden tussen aanbevelingen gericht op het Ministerie van Welzijn, Volksge- zondheid en Cultuur en op volks- huisvesters.

In het algemeen geldt dat het huidig- ge huisvestings- en sociale voorzie- ningenstelsel, dat deze vrouwen in staat stelt een nieuwe start te ma- ken, gehandhaafd moet blijven. Het moet uitgebreid worden naar alle vrouwen die niet zonder hulp ver- vangende of andere woonruimte kunnen vinden, maar die nu niet voor bemiddeling in aanmerking ko- men. Afbraak van dit stelsel treft de kansarmsten, waaronder deze groep en haar eventuele kinderen.

Woonsituaties van alleenstaande Marokkaanse vrouwen in Neder- land, Sybreeh Nèvenzeel. Uitgegeven door Uitgeverij Het Spin- huis, telefoon: 020-5252711

Participatief actie-onderzoek en scholing

EEN VELDBERICHT

Recensie
Wanneer in de serie Opbouwteksten van de Gradus Hendriks Stichting een boek, een dissertatie nog

wel, over 'participatief actie-onderzoek en scholing' wordt uitgegeven, dan geldt als stilzwijgend uitgangspunt, dat een dergelijke studie lezenswaard kan zijn voor de bonte verzameling lieden die het opbouw-wereldje van Nederland vormen. Er kunnen echter nogal uiteenlopen de bellen gaan ninkelen op het moment dat zij kennisnemen van de door de auteur gebruikte termen voor zijn boektitel en de verscheidenheid aan beschreven projecten.

Het wordt snel duidelijk, dat zijn onderzoeksstiel op een heel bepaalde wijze aan opbouwprocessen wordt gekoppeld. In de titel is de term 'onderzoek' nader gespecificeerd met 'participatief' en 'actie', verder in combinatie gebruikt met de termen 'scholing en training'. Het gaat niet slechts om 'inzicht en bewustwording van oorzaken van sociale problemen'. Gestreefd wordt naar 'toename van sociale competentie, vermindering van afhankelijkheid, vergroting van autonomie', naar 'empowerment' ofwel machtsverwerving. De vraag komt op in hoeverre het hier in feite niet gaat om een bepaald type opbouwwerk, waarin het gezamenlijk uitgevoerde onderzoekswerk als toegangsweg fungeert naar doelen van activering en organiseren.

Uit de terminologie wordt ook duidelijk dat het begrip 'participatie' in de context geplaatst moet worden van de strijd van onderliggende groepen: sociale en politieke actie gericht op machtsverwerving. Menigeen zal benieuwd zijn hoe anno 1993 de verbinding gelegd wordt tussen professionele positie en radicaal-politiserende activering. Een heel andere bel is die van de nieuwsgierigheid naar vergelijking van een reeks onderzoeksprojecten, uitgevoerd zowel in Nederland als in Suriname en Nicaragua die onder één en dezelfde noemer zijn samengebracht: een aanpak die in de opbouwkundige en onderzoeksliteratuur - ook internationaal bezien - vrij zelden voorkomt.

De auteur en zijn werkwijze

Over de persoon van de auteur, zijn levensloop tot nu toe en de ontstaanswijze van het boek wordt de lezer op een ongebruikelijk uitvoerige manier geïnformeerd. Zijn persoonlijke ontwikkeling als onderzoeker, adviseur en docent staat als het ware model voor het 'zoek- en leer-proces' waarin gezocht wordt naar methoden van participierend en actie-gericht onderzoek. Bij alle in het boek beschreven projecten vervult de auteur een centrale rol, waarbij het hem er nu juist om te doen is te laten zien hoe zijn eigen leerproces zich verdiept en hij daaruit consequenties trekt voor eigen handelen. Een boeiende aanpak, maar niet zonder risico's, zoals we zullen zien. De algemene verbinding tussen onderzoek, training en actie wordt in deze projecten steeds meer bepaald vanuit strategische en methodische vragen rondom activering 'van onder op'. Begrippen en hun theoretische inbedding ondergaan een inhoudsverschuiving. De opzet en uitwerking in dit boek brengen mee, dat dergelijke verschuivingen begripelijk moeten worden vanuit de ervaringen binnen het werk zelf, zoals de auteur ze optekent. Kwaliteitseis voor dit participatieve onderzoek hoort volgens de auteur maatschappelijke relevantie te zijn. De resultaten ervan worden in de regel daarom vooral gesystematiseerd naar de direct belanghebbenden. Sociale wetenschappers en opbouwwerkers hebben echter ook belang bij een kritisch doordenken van eigen praktijkervaring, het weergeven van processen van 'actie-reflectie en reflectie-actie' (Freire). Naarmate het begrip 'participatie' sterker verbonden wordt met groepsvorming en sociale actie, is het veeleer de onderzoeker die deelneemt aan dit proces van betrokkenen dan andersom: hij stapt tijdelijk in een doorgaand proces. De onderzoeker treedt in een combinatie van rollen als katalysator, adviseur en bemiddelaar. Terwijl Lammerink dit 'de agogische dimensie' noemt, wordt het uit met name de Nicaraguaanse projecten duidelijk, dat de profielen van onderzoeker en onder-

steuner / opbouwwerker in elkaar overlopen.

Praktijkbeschrijvingen

De inhoud van dit boek wordt gevormd door een beschrijving van een viertal zeer uiteenlopende onderzoeksprojecten die in de periode 1974 tot 1986 werden uitgevoerd in Suriname, Nederland en Nicaragua. Zowel de auteur als diens promotor Huizer streefden een gesystematiseerde bewerking van werk-, cq. proceservaring na, waarbij sprake is van de weergave van een 'leer-proces', een 'voortgaande ontwikkelingsgang van reflectie op eigen ervaringen' (p. 9). Daarbij ligt het voor de hand om de ontwikkeling in de tijd te volgen, althans voorzover relevant geacht voor het onderwerp. Het eerste project, waarvoor gerapporteerd wordt, is een leeronderzoek dat de auteur in de eindfase van zijn studie met een collega uitvoerde naar de samenwerking onder rijstboeren in Nickerie, West-Suriname. De probleemstelling was hier niet slechts gericht op de factoren van invloed op mobilisatie en samenwerking, maar eveneens op verbetering ervan aan de hand van het begrip solidariteit. Een en ander roept bij de schrijver de vraag op of mobilisering van deze boeren wel mogelijk is via geleidelijke structuurveranderingen. De actieve deelname van betrokkenen bleef beperkt tot het moment van terugkoppeling van resultaten, de rijstboeren fungeerden als 'object van studie'. Het tweede project speelt in de sector van de steenbakkerij in Nederland. Lammerink is dan werkzaam bij een organisatie-adviesbureau, dat de opdracht krijgt de sociale component uit te werken van het Structuuronderzoek Baksteenindustrie. Het actieonderzoek 'van bovenaf' richtte zich met name op de verhoudingen en omstandigheden in de bedrijfstak, er werd gewerkt met een verscheidenheid analysemethoden, een interdisciplinair team en de mate van participatie van de steenbakkers bij de gegevensverzameling en actieplanning nam voortdurend toe. De werkequips op branche-niveau slopen het project echter hal-

Revervege. Dit brengt de auteur tot de conclusie dat de onderzoekers onvoldoende rekening hadden gehouden met de ontbrekende condities voor effectieve participatie en de sociale gevolgen van onderzoekswerk. Organisatie-adviseurs dienen vaak de tegenstellingen te versluieren, anders moeten ze kiezen voor een alternatieve of oppositionele beroepspraktijk.

Het derde project handelt over 'politieke leerprocessen binnen een milieu-actiegroep', en beschrijft een participatief onderzoek voor de "Vereniging tot Behoud van Waterland", een Noordhollandse milieu-organisatie. Het is voor Lammerink een eerste ervaring met actie-onderzoek 'waarin alle betrokkenen een actieve bijdrage leveren', zowel in het kritisch beschrijven van de actiegeschiedenis als het verrichten van een gezamenlijke analyse en formulering van een alternatieve strategie. Terwijl in eerdere onderzoeken de vraagformulering afkomstig was van anderen dan de onderzochten, worden nu de probleemstelling en aanpak samen met de betrokkenen vastgesteld. Het proces van zoeken en afwegen van hen staat voor de onderzoeker centraal. Niettemin acht de onderzoeker het buiten zijn mandaat te liggen om als adviseur betrokken te blijven bij het voorbereiden en invoeren van een gewijzigde actiestrategie.

Een reflectief middendeel

Het middendeel biedt dan een kroniek van Lammerink's ervaringen en inzichten als docent / onderzoeker van de vakgroep Andragogiek aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Centraal staan daarin het theoretisch en didactisch ontwikkelen van het studie-onderdeel 'Andragogisch handelen', en het uitdenken en uitproberen van een eigen concept van opbouwwerk als 'tegenpraktijk'.

Lammerink legt daarin het accent op 'de verwevenheid van doel, inhoud en methode binnen een specifieke context'. Het gaat om de praktische betekenis van strategieën en methoden zoals zij functioneren binnen welzijnsvoorzieningen

en de machtsongelijkheid tussen de 'professionaal' en de deelnemers. Die laatste kunnen hun aandeel gaan opeisen in maatschappelijke verandering en ook de deskundige kan ervoor kiezen die initiatieven te ondersteunen.

Hoe dan ook bleef er een inhoudelijke kloof tussen de andragologische theorie en de andragogische praktijk. Een nieuwe impuls bood zich aan in een intensieve kennismaking met de Middenamerikaanse traditie van de 'educacion popular'. Daarin gaat het om een alternatieve scholing gericht op het ondersteunen van veranderingen in de samenleving. Actieve participatie van de bevolking bij de vervulling van de directe eigen behoeften, een proces van zelforganisatie, herwaardering van eigen geschiedenis en culturele tradities: dat zijn karakteristieke elementen.

De actuele wereld, ervaringen en behoeften vormen het vertrekpunt van een proces van 'collectieve analyse'. Kenmerkend voor de aanpak zijn de lokale afstemming, de kleinschaligheid en het horizontale karakter van de onderlinge verhoudingen. Uiteindelijk gaat het om handelen gericht op 'empowerment'. Het biedt een nieuw kader voor participatief onderzoek.

Onderzoek in een opbouwproces

In het vierde en laatste project probeert Lammerink zichtbaar te maken hoe in Latijns Amerika 'processen van kennisverwerving doorlopend aan actie worden verbonden'. Onderzoek dient ertoe om leerprocessen van actie - reflectie - actie beter te structureren. In het kader van zijn Nicaraguaanse ervaringen kreeg de 'agogische dimensie' van het participatieve onderzoek vorm en inhoud, kortweg aangeduid als 'helpen bij leren'. In dit type onderzoek worden mensen aangesproken 'als subjecten die in staat zijn op georganiseerde en collectieve wijze hun problema-tiek het hoofd te bieden'. Die inspanningen worden mede op gang gebracht en ondersteund.

Terwijl de auteur in Managua bezig is met een scholingsprogramma van welzijns werkers, 'sociaal onderzoek en volksparticipatie' genoemd,

komt vanuit een aan de Stille Oceaan gelegen, verwaarloosd vissersdorp de vraag om ondersteuning van de bewonersorganisatie. Afgesproken wordt om via onderzoek en scholing een zodanige steun te geven, dat bewoners en studenten leren wat 'gemeenschapontwikkeling en belangenbehartiging door zelforganisatie' betekenen. Naast scholing van het wijkcomité in zelf-organisatie wordt gedurende zes weken een reeks praktijkonderzoekjes door studenten samen met bewoners uitgevoerd, onder meer naar de gang van zaken in de visserij en het functioneren van de voorzieningen.

Al snel komen bewoners in actie: schoonmaken van dorp en strand, eerste pogingen om een visserscoöperatie op te zetten. Na vijf jaar bleken een groot aantal projecten van de grond te zijn gekomen. Lammerink spreekt van een 'doorbraak op twee fronten', waarbij niet alleen sprake is van het aanboren van een nieuw élan bij bewoners, maar ook van een confronterende ervaring van studenten en docenten uit de hoofdstad. Er komt een sterkere betrokkenheid die 'ondanks de revolutie' binnen de universiteit ontbroken had. De nieuwe praktijk van het integreren van participatief onderzoek met educacion popular op nationaal niveau geaccepteerd en als werkwijze ingevoerd voor buurt- en dorpsontwikkeling.

Belang voor opbouwpraktijk

De laatste projectbeschrijving laat zien dat er nauwelijks meer een grens valt te trekken tussen de onderzoekersrol en die van ondersteuner. De methodische, participatieve en agogische dimensies lijken probleemloos in elkaar over te vloeien. Kernvraag is of we hier nog bewust van een afzonderlijke rol en positie van 'onderzoek' willen spreken, of dat zo'n vraag er binnen en buiten de Nicaraguaanse context volstrekt niet meer toe doet. Het gaat immers om een wijze van ondersteuning en mede-sturing van bewustwordings- en organiseringsprocessen van bewo-

ners, waarin de onderzoeksmatige probleem- en oplossingsanalyse volledig in dienst

staat van de doelen en eisen van het opbouwproces. Hier gaat het al lang niet meer om de moeizame relatie tussen 'onderzoeker' en 'onderzochten', maar om de wisselwerking tussen deelnemers en werkers, die hun onderzoekstaken participatief willen herformuleren en uitvoeren.

De gepresenteerde volgorde van de projectbeschrijvingen, die door de auteur nadrukkelijk als een cumulatief zoek- en leerproces worden beschouwd, culmineert als het ware in de Nicaraguanse 'case'. Hier worden de verschillende dimensies volledig doorlopen en worden elementen van een revolutionerende praktijk zichtbaar. Naarmate de suggestie van toeleiding naar een ideaalmodel krachtiger wordt, vermindert de relevantie ervan voor de Westeuropese, Nederlandse opbouwpraktijk. Wij hebben echter niet de indruk, dat dit de bedoeling van Lammerink is geweest, maar er is een behoorlijk risico dat lezers deze weg opgaan en het spoor bijster raken.

Als de theoretische en praktische uitwerking van een methode plaatsvindt via het procédé van projectbiografieën en het reflecteren daarop, dan heeft dat voor- en nadelen. Het voordeel is dat lezers zich kunnen inleven in de ervaringen en bevindingen van een auteur die het actie-reflectie principe inbouwt in het handelen van mensen die hun eigen sociale en economische positie willen verbeteren. Het gaat daarbij om nogal uiteenlopende contexten, die elk hun eigen inlevingsvermogen vereisen. Nadeel van een dergelijke opzet is, dat de projectverhalen en het relaas over de persoonlijke ontwikkeling van de auteur het zicht benemen op de gebruiksmogelijkheden in de eigen werksetting, met name ook op de valkuilen in en de beperkingen van deze aanpak.

Analyse noodzakelijk

Overzien we dit boek als geheel, dan houdt de tekst het karakter van

een op zich uiterst boeiende beschrijving van een achtien jaar gelopen 'leerweg' van onderzoek en training. Wat te sterk ontbreekt is de bereidheid tot problematisering van eigen uitgangspunten en inzichten, zowel in onderzoeksmethodologische zin als inzake de vraag wat de reikwijdte en beperkingen zijn van deze aanpak. Tussen de regels door wordt een boodschap uitgedragen die moet overtuigen, maar de lezer soms met vraagtekens achterlaat. Als 'lessen'-overzicht is dit acceptabel, maar in het kader van een proefschrift had meer energie besteed moeten worden aan het toetsen van een vergelijkend-analytisch kader.

In het boek van Lammerink wordt uiteindelijk een grote distantie onderhouden tot het Nederlandse reguliere opbouwwerk en de 'community development' in de Derde Wereld. Dit heeft zo zijn redenen die in het boek aan de orde komen. Willen we de verdiensten en prestaties van dit participatieve onderzoek serieus nemen, dan kunnen we een confrontatie met de methodiek van professioneel opgezette opbouwprocessen niet uit de weg gaan. Een grondige analyse is dan op zijn plaats.

Als vragen komen dan onder meer naar voren:

- * Wanneer onderzoekers in participatief onderzoek zich eveneens opstellen als agogisch opgeleide procesbegeleiders, in hoever treden zij dan in de beroepsrol van opbouwprofessionals en dienen zij zich in die rol ook te willen verantwoorden (d.w.z. niet slechts energie te steken in rechtvaardiging van hun wetenschappelijke onderzoeksrol).
- * In hoever dient de gangbare afbakening van het beroepsveld opbouwwerk niet zodanig herzien te worden, dat al degenen die in een sociaal-wetenschappelijke adviespraktijk groeperen in de samenleving ondersteunen, ook tot dat beroepsveld gerekend gaan worden?

* Juist ontwikkelingsorganisaties (NGO's) in de derde wereld en in Nederland opererende kritisch ge-

richte organisaties (b.v. patiëntenbonden) hebben de mogelijkheid om politiserende werkwijzen (waaronder dit participatieve actieonderzoek) methodisch verder te ontwikkelen. De analyse moet zich richten op een zorgvuldige vergelijking van ervaringen en inzichten binnen een theoretisch kader dat tot nu toe - mede door de gescheiden circuits - weinig ontwikkeld is. □

Bewegingen uit de zorgsector Vijf onderzoeken over zorg, hulpverlening en vernieuwingen.

Door: Wilma Schakenraad en Ad Raspe, NIMO

'Dwarsresearch' is een nieuwe rubriek die geregeld in MO/Samenlevingsopbouw zal verschijnen. De bedoeling is te laten zien wat onderzoeken uit verschillende sectoren gemeenschappelijk kunnen hebben of waar onderzoeken uit eenzelfde sector al of niet sporen. Ditmaal is voor de tweede mogelijkheid gekozen. Het zijn alle onderzoeken uit de sector 'zorg'.

Bij de selectie hebben we ons beperkingen opgelegd. De rapportage moest van recente datum zijn: uit 1991, of 1992. De te behandelen onderzoeken dienden, om ze nog tot hun recht te laten komen, het aantal van vijf niet te overschrijden. Bovendien moesten ze genoeg variatie laten zien.

Om tot een keuze te komen hebben we een drietal bronnen geraadpleegd. Twee jaargangen van het Welzijnswaakblad zijn doorgenomen. Daarnaast zijn het documentatiebestand van het NIMO en de WVC-bibliotheek on-line geraadpleegd.

De onderzoeken die uiteindelijk zijn geselecteerd variëren naar onderwerp of bevolkingsgroep waarop zij zich richten: informele hulp, vrijwillige hulp bij thuiszorg, woonvoorzieningen voor lichamelijke gehandicapten, ouderenzorg, en lokaal gezondheidswerk. In onze bijdrage laten we dit vijftal successievelijk de revue passeren.

We hebben de onderzoeken waar mogelijk, op een drietal aspecten besproken:

- Wat zeggen de onderzoeken over de leefsituatie of groepen die zij in ogenschouw willen nemen; welke vragen of behoeften komen naar voren?
- Wat wordt te berde gebracht over de relatie tussen die verschillende categorieën?
- Welke veranderingsrichtingen worden er eventueel gesuggereerd?

In de nabeschuiving geven we enkele opvallende zaken aan.

Informele hulp

Hoe zit het met het onderlinge hulpbetoon van de Nederlandse burgers? In het onderzoek 'Primaire relaties en sociale steun' zijn de omvang, aard en achtergronden van zowel het geven als het ontvangen van informele steun nader bekeken. Het onderzoek heeft plaatsgevonden onder een steekproef uit de bevolking in de leeftijd van 20 tot 72 jaar.

De Nijmeegse onderzoekers concluderen dat de behoefte aan hulp via persoonlijke relaties wijdverbreid in de bevolking aanwezig is. Gemiddeld hebben negen van de tien Nederlanders recent behoefte gehad aan hulp of steun van één of meer andere mensen. Die behoefte richt zich op gemiddeld twee à drie zaken van vooral praktische aard uit een rijtje dat totaal tien alledaagse probleemsituaties omvat waarin het individu zich niet meer kan redden (hulp bij persoonlijke verzorging, huishoudelijk werk door ziekte, handicap of leeftijd, kinderoppas, karweitjes, en het invullen van formulieren, depressiviteit, grote veranderingen en relatieproblemen). Eveneens is gebleken dat Nederlanders niet tevergeefs een beroep op anderen doen. In gemiddeld 95% van de gevallen waarin sprake was van een hulpbehoefte, schoten één of meer anderen te hulp.

Nee, van wat wel wordt aangeduid als 'de erosie' van primaire relaties in de moderne samenleving, willen de onderzoekers niet veel weten. De leden van het eigen huishouden vervullen voor informele steun een belangrijke functie. Maar daarnaast wordt er door leden van andere primaire groepen in niet te verwaarlozen mate (aanvullende) steun gevraagd, gekregen en gegeven. Van deze personen woont tweederde binnen een afstand van een kwartier gaans van de ontvanger of gever van hulp.

Het onderzoek werpt ook een licht op de verhouding informele en professionele steun. De gegevens wijzen er op dat professionele steun eerder een aanvulling is op de informele steun dan omgekeerd. Mensen gaan in sterke mate eerst in eigen kring te rade alvorens een beroep te doen op professionele hulp.

Het onderzoek zou de suggestie kunnen wekken dat er in de samenleving een belangrijk nog aan te boren reservoir aan hulpverlening aanwezig is. Een dergelijke gedachte wordt afgewezen. De grenzen van de onderlinge hulpverlening zijn duidelijk in zicht gekomen. Uit het onderzoek blijkt dat er in de bevolking per saldo niet al te veel ruimte aanwezig is om meer dan thans al het geval is, activiteiten te ontplooiën op het terrein van de onderlinge hulpverlening. Een versterking van de informele sector lijkt dan ook vooral gezocht te moeten worden in enerzijds gunstiger condities voor en anderzijds een betere aanwending van de bestaande professionele hulp, eerder dan een extensivering daarvan.

Al met al rijst uit dit onderzoek een zonnig beeld op over informele hulpverlening. Achter het concept van de 'zorgzame samenleving' hoeft, volgens de onderzoekers, geen vraagteken te worden gezet.

Vrijwilligersorganisaties

Zieken, gehandicapten, ouderen en andere hulpbehoevenden, die thuis wonen en niet in een instelling opgenomen zijn, maar zichzelf moeilijk kunnen redden op fysiek, maatschappelijk of psychosociaal gebied, maken vaak gebruik van thuishulp. Die thuishulp wordt geleverd door professionele organisaties, maar ook op vrijwilligersorganisaties wordt steeds vaker een beroep gedaan voor het verlenen van thuishulp. Gedacht kan worden aan landelijke organisaties, als het Leger des Heils, het Nederlandse Rode Kruis, de Unie van Vrijwilligers en de Zonnebloem, en aan plaatselijke organisaties, zoals kerkelijke hulporganisaties en afdelingen van landelijke instellingen.

Hoe deze organisaties omgaan met de toenemende vraag, welke problemen ze tegenkomen en hoe ze deze problemen het hoofd (denken te kunnen) bieden, lezen we in het onderzoeksverslag 'Vrijwilligersorganisaties in de thuiszorg, een verkenning van strategische problemen'. Een belangrijk probleem is het afnemende aantal vrijwilligers, vooral op kaderniveau. Weliswaar zijn vrou-

wen van middelbare leeftijd zonder betaalde baan nog steeds in de meerderheid, maar doordat vrouwen steeds vaker betaalde arbeid verrichten neemt ook deze groep vrijwilligers af, vooral in stedelijke gebieden. Betaling van vrijwilligers om zo meer mensen te recruteren wordt niet als haalbaar alternatief gezien. Wel wordt op andere manieren geprobeerd het vrijwilligerswerk aantrekkelijk te maken, zoals door het instellen van 'vrijwilligerswerk op maat'.

Niet de hulpverlening, maar de leef-situatie van de hulpvrager moet echter uitgangspunt zijn. Om toch te zorgen dat de hulpvrager naar behoren geholpen wordt, en dat er 'zorg op maat' geleverd wordt, is samenwerking noodzakelijk. Samenwerking met professionele organisaties en tussen vrijwilligersorganisaties onderling, kan weliswaar leiden tot een betere afstemming van vraag en aanbod, het stuit echter ook op problemen. Zo zijn de organisaties bang de eigen identiteit, opgebouwd uit zaken als christelijke achtergrond, internationaal prestige, specialisatie, huisstijl of gerichtheid op vernieuwing, te verliezen, en niet aan de extra inspanningen te kunnen voldoen. Bovendien willen ze alleen onder bepaalde voorwaarden samenwerken met beroepskrachten: op voet van gelijkwaardigheid en op basis van een duidelijke taakafbakening. Wat uit dit onderzoek duidelijk blijkt is dat het vrijwilligerswerk niet om samenwerking heen kan, maar deze terdege zal moeten voorbereiden. Dit om zo adequaat mogelijk in te kunnen spelen op de behoeften, gegeven de voorradige vrijwilligerscapaciteit.

Woonvoorzieningen

In Nederland bestaat een aantal speciale woonvormen voor lichamelijk gehandicapten die niet langer thuis kunnen wonen. Zo zijn er de Fokusprojecten, die zelfstandige huisvesting verspreid over een wijk bieden, gecombineerd met hulpverlening. Voor hen die meer hulp nodig hebben bestaan de kleine woonvormen: een complex met min of meer zelfstandige wooneenheden, waar ook verzorging en hulp-

verlening geboden wordt. De grote woonvormen (zoals Het Dorp in Arnhem) stellen nog minder hoge eisen aan de zelfstandigheid van de bewoners, en hebben een uitgebreider dienstenaanbod. Ten slotte zijn er de verpleeghuizen, die geen bovengrens aan verzorgingsbehoefte hanteren.

Welke mensen maken van welke woonvormen gebruik, en hoe krijgt het plaatsingsbeleid gestalte? Deze vragen stonden centraal in 'Lichamelijk gehandicapten in verschillende woonvoorzieningen'. Met het beantwoorden van bovengenoemde vragen wil het onderzoek bijdragen aan de verbetering van het professionele handelen bij indicatiestelling en zorgtoewijzing.

Wat zijn nu zoal de conclusies. Allereerst blijkt de informatie over de populaties van de genoemde woonvormen gebrekkig te zijn. Elke sector registreert op eigen wijze, zodat vergelijking van gegevens, en daarmee afstemming van beleid, moeilijk is. Overigens is niet alleen op het gebied van informatieverzameling, maar in het algemeen de samenwerking gebrekkig. De onderzoeker pleit dan ook voor regionale meldpunten, waar vraag en aanbod bij elkaar komen. Nu is de praktijk dat de vraag vele malen groter is dan het aanbod. Instellingen bepalen voor het grootste deel zelf hun plaatsingsbeleid. De criteria waarop bewoners geselecteerd worden blijken echter niet altijd duidelijk of rechtvaardig te zijn. Zo valt de groep mensen met aandoeningen die een sterk progressief verloop hebben, vaak uit de boot: de meeste woonvormen weren deze mensen, omdat zij al gauw meer behoefte aan hulp zouden hebben dan het gestelde maximum.

Dan is er de samenhang tussen plaatsingsbeleid en personeelsbeleid. Omdat de tendens bestaat om gehandicapten langer thuis te laten wonen, doen in verhouding steeds meer ernstig gehandicapten een beroep op de verschillende woonvormen. Dit vermeerderd de werkdruk. Daarom blijkt dat bij selectie van nieuwe bewoners vaak mensen worden gekozen die qua verzorgingsbehoefte ongeveer overeenkomen met de vertrekken-

de personen, waardoor urgente gevallen soms langer moeten wachten.

Centrale melding en indicatie via een regionaal punt, zou kunnen bijdragen aan een rechtvaardiger plaatsingsbeleid. Over de taken en de gewenste mate van verantwoordelijkheid van zo'n punt lopen de meningen echter uiteen. Instellingen zien voordelen, maar willen hun autonomie niet geheel verliezen.

Ouderenzorg

Het Coördinatieproject Ouderenzorg (COZ) is een samenwerkingsproject tussen diverse instanties die gericht zijn op gezondheidszorg en ouderen in de Amsterdamse wijk Westerpark. Een aantal hulpverleners en actieve buurtbewoners maakte zich zorgen over de gezondheidssituatie van een deel van de thuiswonende ouderen. De hulpverlening wacht af tot dat ouderen in de problemen zitten, waardoor een hulpvraag vaak (te) laat in beeld komt. Het COZ wil verbetering aanbrengen in deze situatie.

Een lange-termijn doel hierbij is de vernieuwing van de ouderenzorg, maar op kleinschalig niveau wil het de zelfredzaamheid van vooral hulpbehoevende ouderen versterken, zodat deze zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen. Om deze doelstellingen te bereiken werd gekozen voor een coördinatie- of meldpunt, en voor een zogenoemd welzijnsbezoek. De welzijnsbezoekers zijn getrainde mensen die door open gesprekken, waarbij alleen het raamwerk is vastgelegd, de behoefte aan hulp inventariseren en beantwoorden, hetzij door informatie en advies te geven, hetzij door te bemiddelen naar andere instanties.

In 'Ouderen in Westerpark, een eerste rapportage over gezondheid, hulpbehoefte en welzijnsbezoek' lezen we het verslag van de proefbezoeken aan een beperkte groep (32) alleenstaande 75-plus-sers. Er is voor proefbezoeken is gekozen om ervaring op te doen met deze werkwijze, en om de inzet te peilen van de ondersteunende hulpverleningsinstanties, waar men immers op terug moet kunnen vallen.

Uit de proefbezoeken blijkt, dat de hulpvraag lang niet altijd manifest aanwezig is. Vaak moet de welzijnsbezoeker de behoefte vertalen in een hulpvraag. Bovendien vertalen ouderen hun zorgvraag zelf vaak naar instellingen, ze vragen wat ze kennen, waardoor hun werkelijke behoeften niet duidelijk worden. De welzijnsbezoeker attendeert ook op andere mogelijkheden, waarbij zij nadrukkelijk probeerde de ouderen zelf (of hun familie) te activeren tot het inschakelen van hulp.

Die hulp is hard nodig. Uit het onderzoek blijkt dat de leefsituatie van de geïnterviewden vaak zorgwekkend is. Eenzaamheid, gezondheidsproblemen, ontevredenheid met de woning, een slechte financiële situatie zijn geen uitzondering. De mantelzorg die de ouderen ontvangen, hangt vaak aan een dun draadje, en wordt zelf niet ondersteund.

Het meldpunt maakte een begin met de coördinatie van de hulpvraag aan ouderen, waarbij samenwerking vorm kreeg met de thuiszorg, de wijkpost voor ouderen, het verzorgingshuis in de wijk, het maatschappelijk werk en de sociale raadsleden, de burenhulp en het pastoraal werk. Omdat het de eerste fase van een project betreft, moet nog blijken of en in hoeverre alle doelstellingen worden gehaald. Uit de rapportage wordt in ieder geval duidelijk dat de persoonlijke aanpak nodig is om de behoeften in kaart te brengen. Vervolgens dat de geboden hulp in een dringende behoefte voorziet.

Empowerment

In de publicatie 'Gezondheid in Eigen Hand' staat het wijkgerichte gezondheidswerk in Den Bosch-Oost centraal. Gezondheid is, zo wil deze publicatie laten zien, een belangrijk levensterrein waarop mensen de zelfbeschikking over de alledaagse bestaansvoorwaarden (opnieuw) tot stand kunnen brengen. De aandacht gaat hierbij voornamelijk uit naar de aanpak die daar achter steekt. 'Empowerment', dat is de kern van deze aanpak. Voor mensen betekent het een afscheid nemen van een leven in onmacht. Beroeps-

krachten moeten hen daarbij hun problemen niet afpakken en hun deskundigheden respecteren en waarderen, zo luiden enkele methodische aanwijzingen.

Het proces waardoor bewoners de gezondheidsaspecten van hun leven meer in eigen handen gaan nemen, voltrekt zich niet van de ene dag op de andere, er is inzicht in de (persoonlijke) geschiedenis voor nodig. 'Empowerment' stoelt op ervaringen en reflectie.

Van die persoonlijke ervaringen geeft de publicatie overvloedig blijk. De levensverhalen van vijf vrijwilligers zijn opgetekend. Ze geven een illustratie van 'empowerment' als een vormingsproces. Elk van de verhalen laat zien dat de eerste stap in dit proces met een diep ingrijpende, vaak pijnlijke gebeurtenis in hun leven begint. Voor de één is zijn leven op zijn kop gezet doordat hij in de WAO terecht is gekomen, de ander is plotseling alleen in het leven komen te staan door echtscheiding of doordat de ouders wegvallen. Het blijft overigens ongewis hoe het nu met de gezondheid in de wijk is gesteld. Over de leefsituatie in de Bossche wijk kom je niet veel te weten. Welke vragen en behoeften zijn er eigenlijk manifest?

Het Bossche project laat diverse vernieuwende projecten zien. Zo heeft men het gat willen vullen dat ligt tussen de mantelzorg en de professionele hulp. In het project Klussendienst Oost bijvoorbeeld knappen vrijwilligers uit de wijk klussen op voor zelfstandig wonende ouderen, gehandicapten of andere mensen in de wijk die tijdelijk hulp nodig hebben. Voorwaarde is dat de betrokkenen geen hulp van familie of buren kunnen krijgen en niet in aanmerking komen voor professionele hulp.

Over de verhouding tussen vrijwilligers en beroepskrachten wordt in deze publicatie veel naar voren gebracht. Vanaf het prille begin van 'Oost' is die verhouding punt van aandacht geweest: streven naar meer gelijkwaardigheid. Nog steeds spelen vrijwilligers een wezenlijke rol in het werk. In het slothoofdstuk getiteld 'het succes van Den Bosch-Oost' wordt nog steeds een ideaaltypisch beeld van vrijwilligers en beroepskrachten overeind gehou-

den, ondanks de scheuren die die typeringen in het algemeen vertonen. Vrijwilligers dienen een grote inzet te hebben, strijdbaar te zijn, en de kansen te pakken om zich verder te ontwikkelen. Beroepskrachten moeten een soort pionier of voortrekkers durven zijn en een flinke dosis idealisme en visie in huis hebben.

Dat de ontwikkelde aanpak vruchten heeft afgeworpen lijkt zonneklaar. Het blijkt bijvoorbeeld bijna nooit een probleem te zijn ergens vrijwilligers voor te krijgen. Dat is toch wel uniek, want in hoeveel situaties loopt het werk niet stuk omdat er niet genoeg mensen zijn die het willen dragen?

Ten slotte

Het onderzoek 'Primaire relaties en sociale steun' laat een enorm omvangrijke onderlinge hulp zien. Het is daarbij vrijwel altijd te doen om tastbare directe en praktische activiteiten. Duidelijk overheersend is de behoefte aan kortstondige en weinig intensieve praktische hulp. Onduidelijk blijft evenwel wat de omvang van de zorg is in situaties die mensen als echt problematisch ervaren.

'Ouderen in Westerpark' is interessant vanwege het uitgevoerde welzijnsbezoek onder de 75-plussers in de wijk. Deze intensieve huisbezoeken stellen overigens grote eisen aan diegenen die ze hebben uitgevoerd. De situatie die de welzijnbezoekers aantreffen is minder rooskleurig dan het bovengenoemde onderzoek doet verwachten: de mantelzorg die verstrekt wordt aan deze zorgbehoevende ouderen is heel fragiel en vaak afhankelijk van één familielid. Naar aanleiding van de bezoeken blijkt overigens dat er extra inspanningen, in de vorm van een persoonlijke benadering, nodig zijn om vraag en aanbod goed op elkaar af te stemmen. Ook kan daarmee een tijdiger signalering van behoeften tot stand komen.

De omvangrijke onderlinge hulp die aangetroffen wordt in 'Primaire relaties en sociale steun' is in het vrijwilligerswerk minder terug te vinden. Uit 'Vrijwilligersorganisaties in de thuiszorg' blijkt dat het aanbod van

vrijwilligers in vrijwilligersorganisaties steeds verder terug loopt. Het betreft hier wel de meer 'klassieke' vrijwilligersorganisaties. Afstemming met de professionele hulpverlening lijkt geboden, teneinde de aanwezige vrijwillige mankracht niet te zwaar te belasten. Voorts lijkt die afstemming ook gewenst uit oogpunt van taakverdeling, met als doel tot meer 'vrijwilligerswerk-op-maat' te komen. Dit lijkt zinvol, gegeven de recruiteringsproblemen die het vrijwilligerwerk ondervindt.

Uit 'Lichamelijk gehandicapten in verschillende woonvoorzieningen' blijkt dat de professionele instellingen in hun plaatsingsbeleid van gehandicapten toch een soort bolwerk vormen. Het centraal meld- en informatiepunt, waar het onderzoek voor pleit, lijkt een nogal formele oplossing. Ook hier lijkt het wense-

lijk om in kaart te brengen hoe de informele en de professionele hulpsectoren het werk verdelen. Op grond van een dergelijke waarneming zou dan het aanbod van de instellingen moeten worden bijgesteld. Voorts komt de rol die gehandicapten zelf zouden kunnen spelen, en hoe zij geactiveerd zouden kunnen worden, minder aan de orde.

Uit 'Gezondheid in eigen hand' duikt sterk het beeld op van vernieuwing als continu proces. Er is steeds getracht het denken in hokjes en disciplines te doorbreken. De wijk kent een omvangrijk 'wijknetwerk' van groepen en organisaties die op de een of andere manier op elkaar betrokken zijn of samenwerken. Maar het meest kenmerkende is dat betrokkenen zelf als vrijwilliger actief zijn. □

B e s p r o k e n p u b l i k a t i e s :

Felling, A.J.A., A.A.M. Fiselier en M.G.M. van der Poel 1991. Primaire relaties en sociale steun:

achtergronden van de behoefte aan steun, de aard en omvang van informele steunverlening en daarbij opgedane ervaringen. Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen (ITS), Nijmegen.

Daal, H.J. van, E. Plempers en L. Willems 1992. Vrijwilligersorganisaties in de thuiszorg:

een verkenning van strategische problemen. NIMAWO, Den Haag.

Gorter, K.A. 1991. Lichamelijk gehandicapten in verschillende woonvoorzieningen:

een onderzoek naar bewonerskenmerken en naar toelating in fokusprojecten, kleine woonvormen, grote woonvormen en verpleeghuizen. NIMAWO, Den Haag.

Ceuninck van Capelle, C. de, R. Thomas, C. Braan en I. de Waal 1992. Ouderen in Westerpark:

een eerste rapportage over gezondheid, hulpbehoefte en welzijnsbezoek. GG&GD, Stafbureau Epidemiologie en Documentatie; Coördinatieproject Ouderenzorg Westerpark, Amsterdam. Gezondheid in de stadsdelen.

Steenbrink, A. 1992. Gezondheid in eigen hand:

wijkgericht gezondheidswerk in Den Bosch-Oost. NIZW, Utrecht. Uitg. in het kader van het NIZW-project 'Gezonde wijken, samen werken aan gezondheid'.

KIOSK

door Jos Jansen, LCO (Zwolle)

Toekomstoriëntatie: eerder en beter.

Stimulans, december 1992

Allochtonne meisjes hebben er baat bij wanneer hun toekomstoriëntatie in het basisonderwijs wordt versterkt. Al tussen het vijfde en achtste jaar vormen kinderen hun eigen spectrum van beroepen. Om dat spectrum zo breed mogelijk te doen zijn moet er op de basisschool al ruime aandacht besteed worden aan toekomstoriëntatie.

De invoering van de nieuwe wet Basisonderwijs in het voortgezet onderwijs per 1-8-1993, heeft ook gevolgen voor het basisonderwijs. Met deze nieuwe wetgeving worden namelijk de kerndoelen voor het basisonderwijs geformuleerd. Zo is bijzonder het vak- en vormingsgebied "maatschappelijke verhoudingen" als één van de kerndoelen aangegeven: kinderen moeten kennis hebben van verschillende aspecten van het verschijnsel arbeid, zoals soorten beroepen en beroepsmogelijkheden, betaalde en onbetaalde arbeid en kans op werk. Dit kerndoel kan zo worden ingevuld, dat kinderen en ouders er veel profijt van hebben, juist in OVB-scholen. Dan wordt er op de basisschool gerichte aandacht besteed aan 'toekomstoriëntatie', ook wel genoemd: keuzebegeleiding in het basisonderwijs.

"De meester van de lagere school zei: "Ga jij maar naar die huishoudschool, dat is beter, alle Turkse meisjes gaan daar naartoe". Mijn ouders weten niets van scholen, waar die staan en wat je daar kunt leren. Mijn vader zei: "Jij moet goed luisteren naar wat de meester zegt over scholen. De meester weet welke school goed is voor jou". (Fatma, 16 jaar).

Veel Turkse en Marokkaanse meisjes op scholen voor voortgezet onderwijs hebben dezelfde ervaring: zijzelf en hun ouders hadden in hun basisschoolperiode serieus de ambitie gehad dat zij later zouden doorleren. Hun ouders wisten echter niets van het Nederlandse onderwijs en zeiden: "Je moet het maar aan de meester vragen. Tegelijk leefde er toen op veel basisscholen het idee: "Deze meisjes kunnen het beste naar het LHNO. Ze mogen van

thuis niet verder leren". Zo zijn veel meisjes op het LHNO terecht gekomen. Er is hier duidelijk sprake van een "mechanisme van achterstelling".

Nederlandse meisjes hebben juist last van een "dubbel" toekomstperspectief: "Ik wil later voor mijn kinderen zorgen. Tegelijkertijd of daarna wil ik er wel wat gaan bijverdienen." Een dubbelgericht toekomstperspectief dat niet leidt tot een duidelijke gerichtheid om zelf een betaald beroep te kiezen.

Er bestaan bij toekomstoriëntatie meerdere ontwikkelingsgebieden of aandachtsvelden, waar het onderwijs zich op zou moeten richten. Een veel gebruikte indeling is de volgende:

- a. Versterking en verheldering van het zelfbeeld.**
Het is belangrijk dat kinderen leren met "zelfkennis" naar zichzelf te kijken en hun sterke kanten leren benoemen. Kinderen maken bijvoorbeeld een collage van alles waar zij veel van houden of zij beschrijven "wie ben ik" en "wat kan ik goed" en wisselen dat uit.
- b. Oriëntatie op beroepen en opleidingen.**
Kinderen praten bijvoorbeeld met mensen over door hen gekozen beroepen.
- c. Vaardigheden van kiezen en plannen.**
Kinderen oefenen zich in plannen maken, bijvoorbeeld een planning van klasactiviteiten en leren omgaan met een agenda.
- d. Omgaan met omgevingsinvloeden.**
Dit gaat over het spanningsveld tussen "staan voor wat je kiest" en "rekening houden met de opvattingen van anderen". Kinderen spelen bijvoorbeeld een "stelligenspel" waarin zij hun eigen keuze moeten bepalen. In groep 8 hoort ook de voorbereiding van de schoolkeuze voor het voortgezet onderwijs en van de overstap naar het voortgezet onderwijs bij keuzebegeleiding. Ook voor ouders zijn er (speciale) activiteiten "keuzebegeleiding". Ouders uit doelgroepen van OVB, in het bijzonder allochtonne ouders, kunnen bijvoorbeeld

beeld informatie krijgen over de mogelijkheden en toekomstperspectieven in het Nederlandse onderwijs en over wat zij zelf kunnen doen om hun kinderen te steunen tijdens de schoolopleiding.

Actieplan maakt discussie los over duurzaam Nederland.

Milieudefensie, 1 - 93

Driekwart jaar geleden bracht Vereniging Milieudefensie het Actieplan 'Nederland Duurzaam' uit. Het Actieplan vulde het begrip 'milieugebruiksruimte' concreet in per wereldburger en laat zien hoe een duurzaam Nederland in 2010 eruit kan zien. Een gelijke verdeling van energie, water en grondstoffen over alle wereldburgers is het uitgangspunt. Het Actieplan maakte veel reacties los bij beleidsmakers, wetenschappers en het publiek. De vage duurzaamheidsdiscussie is daarmee aardig aangescherpt. Volgens de een krijgt een duurzaam Nederland er nog een paar kerncentrales bij; voor de ander betekent duurzaamheid versobering. Einde-lijk een concreet debat over duurzaamheid.

Bij de presentatie van het Actieplan reageerde minister Alders van VROM positief en de directeurs van zijn milieuministerie willen het concept 'milieugebruiksruimte' verwerken in het komende NMP.

Theo Wams, inhoudelijk coördinator van Vereniging Milieudefensie, is niet tevreden met de reactie van VROM. Hij vreest dat VROM het begrip 'milieugebruiksruimte' alleen zal gebruiken in bijvoorbeeld de inleiding van het nieuwe NMP. Wams wil dat er een concrete vertaling naar individuele bedrijven komt in het NMP-2. Uit de berekeningen in het Actieplan blijkt dat het milieubeleid veel verder moet gaan dan nu het geval is, om in 2010 een duurzaam Nederland te creëren.

Wams meent dat het milieubeleid nu is gebaseerd op een compromis tussen het milieubelang en de kosten van maatregelen. Door harde fysieke grenzen aan te geven van wat de aarde kan verdragen, kunnen absolute doelstellingen voor Nederland worden herleid, bijvoorbeeld voor een maximaal ver-

bruik per wereldburger van het broeikasgas CO₂.

De WRR gaat er - in tegenstelling tot Vereniging Milieudefensie - vanuit dat er juist geen objectieve grenzen aan mondiaal milieugebruik zijn te stellen. De WRR is bezig met een scenariostudie over verschillende visies op duurzame ontwikkeling. Alle vier de scenario's die de Raad doorrekenen heten duurzaam, maar het is afhankelijk van het geloof in technische oplossingen dan wel in consumptievermindering, de uitkomst eruit ziet. De WRR stelt een risicozoekend, een risiconemend, een risico-accepterend en een risicomijdend scenario op.

Aanhangers van het risicozoekende scenario vinden bijvoorbeeld het broeikas effect zo onzeker dat er wel enig risico mag worden genomen. Technische maatregelen zoals dijkverhoging kunnen altijd nog een oplossing bieden en klimaatverandering kan ook positief uitpakken voor de voedselproductie. De uitputting van grondstoffen en energie wordt in dit scenario wel geconstateerd, maar bij toenemende schaarste zullen de prijzen stijgen en deze zullen 'vanzelf' vervangingen uitlokken. Kernenergie en kernfusie ziet men als belangrijke opties voor de toekomst.

Dit technologisch optimistische scenario staat tegenover het andere uiterste, het risicomijdende scenario. Deze invulling van duurzaamheid lijkt het meest op het Actieplan van Vereniging Milieudefensie. Een voorzichtige omgang met grondstoffen en een herverdeling van de zeer schaars geachte milieugebruiksruimte over de wereld staan centraal. Het risicomijdende scenario houdt een minder materialistisch leefpatroon in, het op grote schaal inzetten van vernieuwbare hulpbronnen en een grote mate van kringloopsluiting. De vier scenario's worden uitgewerkt voor de energie-, voedsel- en watervoorziening, de natuur en enkele grondstoffen in de komende vijftig jaar. Een voorbeeld: in het risicomijdende scenario moet de uitstoot van CO₂ dat vrijkomt bij de verbranding van fossiele brandstof, tot ongeveer 15% van de huidige emissie terug. Omdat er volgens dit scenario weinig vertrouwen is in het afvangen van CO₂ en van-

wege de schaarste aan fossiele brandstof, moeten we 85% minder fossiele brandstoffen gaan gebruiken. Besparing en zonne-energie komen ervoor in de plaats. In het risicozoekende scenario blijven kolen en olie de voornaamste bronnen. Het aandeel van kernenergie zal stijgen van 5 naar 20%. In juli komt de WRR met een rapport waarin de economische en maatschappelijke consequenties van de verschillende scenario's zijn doorberekend.

Breng meer leefwereld in het beleid.

Tijdschrift voor de sociale sector
December, 1992

Zeven scenario's voor lokaal welzijnsbeleid:

1. Het vangnetscenario.

De overheid reageert alleen als er sprake is van extreme welzijnsbedreigende situaties. Daar waar sprake is van probleemverstengeling bijvoorbeeld. De rest komt voor rekening van de bestaande instellingen en burgers zelf. Natuurlijk kan men instellingen inhuren voor het oplossen van de problemen, maar dat is een kwestie van vraag en aanbod. Daar moet men zich dan maar voor verzekeren. De lokale overheid beschermt het individu tegen extreem welzijnsbedreigende situaties op basis van een sobere infrastructuur van voorzieningen.

2. Het actieve scenario.

De overheid ondersteunt het vrijwilligerswerk, activeert groepen burgers als arbeidsongeschikten, gepensioneerden en huisvrouwen tot het ontplooiën van zinvolle, maatschappelijke activiteiten en zorgt dat de burgers uit een vrije-tijds aanbod kunnen kiezen. De basiskwaliteit van het leven is gegarandeerd, dus daar hoeft de lokale overheid weinig aan te doen. Het aanbod moet gericht zijn op het collectieve niveau. Er komt een welzijnsplatform dat zich richt op de hulpverlening aan mensen die uit de boot vallen. De GSD moet zijn cliënten meer wijzen op vrijwilligerswerk en andere nuttige

activiteiten naast werk. De buurt- en clubhuizen veranderen in activiteitscentra die niet langer aan achterstandsbestrijding doen maar eveneens burgers ondersteunen en activeren. Niet in de laatste plaats in recreatieve zin.

3. Het Gezondheidsscenario.

Een brede definitie van gezondheid, een sociale component inbegrepen, ligt aan de basis van dit scenario. Zonder gezondheid is een goed sociaal netwerk kan men het in de huidige samenleving niet meer bolwerken. Van daar dat aandacht voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid, te lezen als het voorkomen van sociaal isolement, centraal staat. Een uitgebreide GGD krijgt de coördinatie bij het welzijnsbeleid die nauw moet samenwerken met Riagg, AMW en vrijwilligerswerk. Het individu staat centraal maar ouderen van 75 jaar en ouder, alleenstaande ouders en dak- en thuislozen vragen om een groepsbenadering. Het welzijnswerk sluit aan met een aanbod dat preventief is. De overheid bemoeit zich niet met maatschappelijke achterstand, educatie en recreatie, tenzij verbonden met gezondheid.

4. Het preventiescenario.

Het bevorderen van de weerbaarheid van de burger staat centraal. Verstevinging van het gevoel van eigenwaarde en zelfbevestiging is het doel waarnaar gestreefd wordt. Kijk naar de welzijnsorientaties van de burger en sluit daarbij aan. Laat participatie, integratie en de bestrijding van sociale achterstand achterwege.

Ook hier is de benadering individueel al lijkt meer interesse voor de nul- tot twaalfjarigen van belang. In de relatie tussen overheid en veld verandert er niet zoveel.

5. Het arbeidsscenario.

Welzijn is ondenkbaar zonder werk, scholing en inkomen. Werklozen en minima krijgen categoriaal aandacht, preventief beleid wordt ontwikkeld voor jongere allochtonen. Er komt een dienst maatschappelijke ach-

terstand die de bureaus voor werk en scholing, de sociale dienst, en de coordinatie van het buurtbeheer in zich verenigt. De zorg- en dienstverlening kent inkomensgrenzen, boven die grenzen gelden eigen risico's. Hoewel het gaat om bestrijding van structureel-maatschappelijke achterstanden zal individueel maatwerk gevraagd zijn, wil men het gewenste effect hebben.

6. Het leefbaarheidsscenario. Welzijn staat voor leefbaarheidsbevordering. Er moet een goede materiële en immateriële infrastructuur zijn, waar de overheid borg voor staat. Het leefklimaat moet in alle facetten overeenstemmen met de woonwensen van het individu. De interventies zijn dus territoriaal: het gaat om de buurten.

Een stedelijke dienst welkzijn, preventie en beheer coördineert de werkzaamheden op stedelijk niveau. In de wijken loopt een wijkagent rond, is de onderhoudsdienst zeer actief, wordt het leefklimaat constant in de gaten gehouden en stemt een welzijnsmakelaar initiatieven van bewoners, overheid en instellingen op elkaar af. Er zijn per buurt voorzieningen op het gebied van vrije tijd, werkgelegenheid, zorg en gezondheid, woningbeheer en maatschappelijke dienstverlening. Er zal zeer veel naar de wijken gedecentraliseerd moeten worden, ook een stevig vrij te besteden budget, anders loopt dit scenario vast.

7. Het 'ad-hoc' scenario. Welzijn is zo veelvormig en zo'n verstrengeling van maatschappelijke positie, leefklimaat, sociale contacten, gezondheid, geloof, dat welzijnsbeleid altijd een ad hoc-karakter zal hebben. Er hoeft eigenlijk niet zoveel veranderd te worden, alleen kunnen de accenten verschuiven op basis van nieuwe gegevens. Maar er zullen duidelijke kaders moeten komen van waaruit men werkt. Om verstarring te voorkomen werkt men op basis van job-rotation. Instellingen werken op projectbasis en met budgetfinanciering.

Hoe heilloos is nu eigenlijk minorisering?

Migrantenstudies, 3 - 92

Het proefschrift van Jan Rath "Minorisering: de sociale constructie van etnische minderheden", heeft vooral aandacht maar ook enige ergernisverwekt, omdat zij behalve een pleidooi voor deze zienswijze ook een algemene afwijzing behelst van het tot dusver verrichte onderzoek en in feite van het hele door overheid en onderzoekers gedragen 'minderhedenproject' van Nederland.

Het Nederlandse minderhedenbeleid, zo blijkt uit cijfers en statistieken aangaande werken, wonen en onderwijs, dreigt te mislukken. Waarom?

Waarom worden minderheden geïsoleerd? Wat dragen categoriale voorzieningen bij tot machtsvorming van migranten? Waarom is de Nederlandse minderhedenwetenschap zo theorie-arm en draagt zij weinig bij aan het internationale debat? Deze theoriearmoë is vooral een gevolg van de beleidsgerichtheid van het Nederlandse minderhedenonderzoek. Dit onderzoek dat nauw aansluit bij de behoeften van de overheid, wordt in feite gedomineerd door een theoretisch perspectief, dat als 'minderhedenparadigma' is te omschrijven. Minderheden acteren volgens dit paradigma samen met de meerderheid als culturele/etnische groepen, in één samenleving geïntegreerd op integratie van haar groepen. Succesvolle integratie wordt volgens deze visie bepaald door het (on)vermogen van deze groepen zich aan de meerderheid aan te passen: hun cultuur, of ruimer, hun 'anders-zijn' zou de cardinale factor zijn tot verklaring van zo'n (gebrek aan) aanpassing. Categoriale voorzieningen worden voorts in dit paradigma beschouwd als nuttige hulpmiddelen voor integratie. Al bij al toont dit paradigma veel aandacht voor de andere cultuur van migranten en maar weinig voor de rol van overheid en samenleving bij verdeling van sociale goederen en diensten. Volgens Rath is het (Britse) neomarxistische paradigma een beter alternatief dat wel aandacht geeft aan genoemde processen van verdeling en aan de rol van de overheid hier-

bij. Dit 'nieuwe' marxisme onderscheidt zich op belangrijke punten van het traditionele marxisme. Het weet dat het klassebegrip, vanwege de herverdelende activiteit van de overheid, niet onprobleematisch is; het meent voorts dat behalve economische, ook politieke en ideologische factoren sociale processen kunnen beïnvloeden. Veel aandacht van de Britse onderzoekers gaat uit naar kwesties rond ras/ethniciteit en hun betekenissen voor klassevorming. Drie substromingen concurreren hier met elkaar. De eerste twee zien ethniciteit/ras/loyaliteit als een relatief autonoom, respectievelijk autonoom verschijnsel: de derde beziet 'ras' als een onwetenschappelijk begrip en als een ideologisch geladen en misbruikt 'social construct'. De relatie ras en klasse blijkt moeilijk te duiden. Exponenten van de drie substromingen polemiseren heftig over hun uiteenlopende visies. De eerste groep ziet 'ras' als modaliteit van klasse; de tweede ziet nauwelijks nog ruimte voor het klassebegrip bij het onderzoek naar (zwarte) migranten; de derde meent dat specifieke migrantenklassen door een ideologisch proces van 'racialisering' zijn ontstaan.

Racialisering zou, in haar visie, het discours over migranten bepalen. Racialisering betreft een op zichzelf neutraal proces van betekenisverlening, hetwelk echter, via daarmee verbonden deelprocessen als 'institutioneel (= verborgen) racisme' en 'ideologische articulatie' (= vermengen van het ras-discours met verwante discourses als "genderdiscussie", "nationalism" e.d.) negatief uitwerkt en leidt tot beperking van de toegang van migranten tot hulpbronnen. Racialisering vormt in Nederland niet het heersende discours, minorisering is dat wél. Migranten worden hier als 'zorgcategorie' voorgesteld via hun anders-zijn, via hun culturele (on)aangepastheid. Minorisering kan leiden tot voor migranten soms ongunstige processen van in- en uitsluiting ten aanzien van sociale hulpbronnen en posities. Uit bronnenonderzoek zou blijken dat dit idee van minorisering typisch Nederlands is: In het verleden waren het vooral subproletariërs, woonwagenbewoners, zigeuners en-

Kwaliteitspanels

Bestuurlijke vernieuwingsprijs voor stedelijk kwaliteitspanel

zovoort die vanwege hun onaangepastheid met problematiserende zorg werden omgeven.

Het minderhedenproject faalt omdat het streeft naar continuering van de heersende produktieverhoudingen en uiteindelijk naar verdeling van sociale posities en hulpbronnen, waarbij migranten "een speciaal en somtijds gedepriveerd aandeel toebedeeld krijgen". Migrantengroepen worden geproblematiseerd, om hen, vanwege hun sociaal-culturele afwijking, als niet volwaardige leden van de Nederlandse samenleving te kunnen voorstellen. Deze problematisering heeft uiteindelijk de bedoeling om hun uitsluiting van macht en sociale hulpbronnen te kunnen legitimeren.

Categoriale voorzieningen dragen niet bij tot machtsvorming van migranten. Zij dienen als instrument om hen van hun sociaal-culturele nonconformiteit af te helpen en tevens als excuus om hen geen echte politieke ruimte te bieden.

De Nederlandse minderheidskunde doet niet mee aan het internationale debat, omdat zij slechts het gangbare discours van Nederland reproduceert en geen oog heeft voor universele vraagstukken van ongelijke behandeling. Het minderhedenonderzoek wordt medeverantwoordelijk gesteld voor een beleid dat niet alleen faalt, maar dat ook op zulk een mislukking is gericht. Minderhedenonderzoekers zijn ten nauwste bij het beleid betrokken en gelden bovendien als reproducten van het heersend discours.

□

Tijdens de Conferentie over bestuurlijke en politieke vernieuwing die op 29 maart in de Balie in Amsterdam werd gehouden, kreeg het Stedelijk Kwaliteitspanel de tweede prijs toegekend in de categorie "meest inspirerende projecten". De conferentie was een initiatief van de Gemeenten Amsterdam, Rotterdam, Alkmaar en Utrecht en werd vooral bezocht door politici, ambtenaren en wetenschappers. Uiteraard was - wederom - vooral de kloof tussen burger en politici, bestuurders centraal gespreksonderwerp

Het Stedelijk Kwaliteitspanel is een door het Landelijk Centrum Opbouwwerk ontwikkeld instrument, dat voor het eerst werd geïntroduceerd in de Gemeente Rotterdam. Een stedelijk kwaliteitspanel bestaat uit personen afkomstig uit (laag-institutionele) maatschappelijke organisaties die veelal kleinschalig opereren. Zo nemen in het Stedelijk Kwaliteitspanel Rotterdam onder meer deel arbeidsongeschikten- en bewonersorganisaties, ouderbonden, patiëntenverenigingen, migrantenorganisaties enz.

Het Panel onderneemt Kwaliteitsverkenningen; toetsen van de dienstverlening/producten van (semi-)collectieve voorzieningen in de gemeente, waar onder gemeentelijke diensten en door overheidsmiddelen gefinancierde instellingen. Over de daaruit voortvloeiende Kwaliteitsrapportages worden besprekingen belegd en correspondenties gevoerd met de betreffende instanties met het oog op concrete verbeteringen. De rapportages gaan ook naar de gemeenteraad en tevens wordt er ruime publicitaire aandacht aan geschonken. Het Stedelijk Kwaliteitspanel Rotterdam publiceerde tot nu toe toetsingsrapportages over "Wachten in Rotterdam" (wachttijden, wachtlijsten en kwaliteit in wachtkamers) en over "Aanvullend openbaar vervoer" (onder meer invaliden- en ouderenvervoer). Momenteel wordt een toetsing voorbereid rond het thema "Klagen in Rotterdam".

Sociale werkplaatsen laten voortaan jaarverslagen door Panel toetsen

Het Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening heeft van het Panel Toetsing Jaarverslagen

op Maatschappelijk Terrein bericht ontvangen, dat de Sociale Werkplaatsen in Nederland voortaan hun jaarverslagen ter toetsing in kunnen dienen bij het Panel.

Daarmee wordt het toetsingsbereik van het Panel verder vergroot. Begonnen als specifiek kwaliteitsbevorderend instrument voor de sector opbouwwerk/samenlevingsopbouw heeft het Panel thans een breed bereik in de sociale sector. Telkens wanneer een werksector zich aandient, wordt ook het Panel uitgebreid met een "klant" of een "financier" uit de betreffende sector. In het geval van de Sociale Werkvoorziening zal als toegevoegd lid in het Panel worden opgenomen Mevrouw V.C. Monfils van de afdeling WSW van het Ministerie van SoZaWe.

□

Financiële ondersteuning bestrijding criminaliteit

Het Bedrijfschap Horeca is in 1992 gestart met het verlenen van financiële ondersteuning aan projecten die criminaliteit tegen de horeca bestrijden. In 1992 zijn tien projecten op deze wijze ondersteund. Vanwege dit succes heeft het dagelijks bestuur van het Bedrijfschap Horeca besloten om deze ondersteuningsregeling in 1993 te continueren. Het bedrijfschap wil de criminaliteit gericht tegen de horeca substantieel terugdringen. Concrete initiatieven op lokaal niveau zullen hiervoor financiële ondersteuning kunnen verkrijgen. Een dergelijke aanpak, die gebaseerd is op lokale samenwerking, wordt door de literatuur sterk aanbevolen als oplossing voor het probleem.

De werkwijze en de voorwaarden waaraan de projecten moeten voldoen die in aanmerking willen komen voor de ondersteuning zijn de volgende.

Het project dient te geschieden in samenwerking of medewerking met de lokale overheid/politie.

Er moet blijk gegeven worden van de betrokkenheid van een of meer (plaatselijke afdelingen van de) bestuursorganisaties.

Er dient een deskundige inbreng te zijn van de kant van de politie/justitie, of van externe adviseurs.

Voor 1 april 1993 dienen plannen, vergezeld van een begroting conform de verordening Financien Bedrijfslichamen van de SER bij het bedrijfschap te worden ingediend. Het gaat vooral om kortlopende projecten: zij mogen de duur van een jaar in principe niet overschrijden. De bijdrage van het bedrijfschap bedraagt ten hoogste 50% van de totale kosten van het project, met een maximum van F 15.000,- per project.

De ondersteuning wordt uitsluitend verleend aan rechtspersonen niet zijnde overheidsinstanties, of aan onderzoeksbureaus.

Het effect van het project moet meetbaar zijn, hetgeen moet blijken uit de doelstelling.

De Commissie Criminaliteit is belast met de beoordeling van de projecten en de toedeling van de gelden; zij adviseert hiertoe de secretaris van het bedrijfschap, die daartoe gemachtigd door het dagelijks bestuur, besluit de ondersteuning al

dan niet te verlenen.

Het secretariaat van het bedrijfschap is belast met de beoordeling van de eindrapportage van een project en de verantwoording van de ontvangen bijdrage.

Voor het totale project stelt het Bedrijfschap Horeca een budget beschikbaar van maximaal f 150.000,-. Dit betekent dat indien het bedrag is uitgeput er voor 1993 geen financiën meer beschikbaar zijn. Het Bedrijfschap hoopt op deze wijze bij te dragen tot de gezamenlijke inspanning, die nodig is om het uitgaansleven plezierig te laten verlopen en de risico's voor de ondernemer, zijn medewerkers en gasten zo klein mogelijk te houden.

Meer informatie en een aanvraagformulier kunt verkrijgen bij het Bedrijfschap Horeca, telefoon 070- 3171 171.

